

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav Dálného východu

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Martin Jirkal

Asymetrie větných segmentů při překladu z japonštiny do češtiny

Asymmetry of Sentence Segments in Japanese to Czech translations

2018

vedoucí práce: Mgr. Petra Kanasugi, Ph.D.

Poděkování:

Rád bych touto cestou poděkoval trojici lidí, bez jejichž pomoci si úspěšné dokončení mé diplomové práce nedokážu představit.

Mé největší poděkování patří paní doktorce Petře Kanasugi a to nejen za pomoc s výběrem tématu, ale i za cenné rady a konzultace v průběhu tvorby práce. Dále musím zmínit pana doktora Pavla Vondříčku z Ústavu Českého národního korpusu, kterému bych rád poděkoval za poskytnutí nezbytných dat pro tento výzkum. V neposlední řadě pak nesmím zapomenout na mého dobrého kamaráda Martina Šícha, bez jehož technické podpory by tato práce nemohla vzniknout.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. června 2018

.....

Jméno a příjmení

Abstrakt

Z dat dostupných v česko-japonském paralelním korpusu je zřejmé, že při překladu z japonštiny dochází k výraznému kvalitativnímu nepoměru ve vzájemně si odpovídajících větných segmentech jazyka výchozího a jazyka cílového. Mým cílem je pak analýza této asymetrie větných celků v překladech z japonštiny do češtiny a zhodnocení jejích příčin a následků. Na danou problematiku je nahlíženo optikou teorie překladových univerzálií (explicitace, implicitace, normalizace a simplifikace). Ohled je ale brán i na teorii informační nasycenosti, byť její aplikace se v průběhu výzkumu ukázala být problematickou.

V úvodu práce je shrnut pohled translatoLOGŮ na výše zmíněné teorie a detailně představen postup sestavení zkoumaného vzorku. V hlavní části jsou následně prezentovány výsledky analýzy asymetrických větných celků; ta je tvořena především přehledem jednotlivých jazykových prostředků a situací motivující vznik asymetrie, ale prostor je věnován i zamyšlení se nad tím, jaké obecné trendy vlastní všem japonsko-českým překladům lze uvažovat na základě tohoto přehledu. V neposlední řadě je pak sledována distribuce asymetrických segmentů v šestici analyzovaných překladů a zkoumá se potenciální vliv překladatelů na jejich vznik.

Klíčová slova: japonština, čeština, asymetrie větných segmentů, překladové univerzálie, informační nasycenost.

Abstract

It is evident from the data included in the Czech-Japanese Parallel Corpus that apparent qualitative shifts between corresponding sentence segments in source and target languages appear due to the process of translation from Japanese. My goal then is the analysis of this asymmetry of sentences in translations from Japanese to Czech and evaluation of its causes and effects. This issue is viewed through the theory of translation universals (explicitation, implicitation, normalization, simplification). However, it is also concerned with the theory of information density, although its application has during the research appeared at least problematic.

The theoretical outlook of translatology on these theories and the detailed process of sample selection is discussed in the introduction of the thesis. The results of the analysis of asymmetric sentences are discussed in the central part of the thesis, which is mainly concerned with the summary of language features and situations creating this asymmetry but also with the question which general trends can be considered to exist in Japanese-Czech translation based on this summary. Finally, the distribution of asymmetric segments in six analysed translation is studied as well as the potential influence of translators on their creation.

Keywords: Japanese, Czech, asymmetry of sentence segments, translation universals, information density.

Úvod.....	8
1. Teoretická východiska.....	10
1.1 Explicitace	10
1.2 Implicitace	15
1.3 Normalizace.....	15
1.4 Simplifikace.....	17
1.5 Informační nasycenost.....	19
2. Metodologie a struktura práce.....	20
2.1 Zkoumaný vzorek dat	20
2.2 Klasifikace asymetrických segmentů	23
2.3 Zobrazení distribuce asymetrie v jednotlivých překladech	24
3. Analýza.....	25
3.1 Zastoupení typů asymetrie.....	25
3.2 Segmenty s poměrem 1:2	26
3.2.1 Souřadně spojené věty hlavní	26
3.2.1.1 Spojky が a けれど	27
3.2.1.2 Spojovací partikule し	29
3.2.1.3 Přechodníky a slovesa v adverbialním tvaru.....	31
3.2.2 Souřadně spojené věty vedlejší	32
3.2.3 Souvětí s vedlejší obsahovou větou	33
3.2.3.1 Jmenné obsahové vedlejší věty	34
3.2.3.2 Citační obsahové vedlejší věty	35
3.2.3.3 Tázací obsahové vedlejší věty	36
3.2.4. Souvětí s přívlastkovou větou	36
3.2.5 Souvětí s příslovečnou větou	37
3.2.5.1 Podmínkové vedlejší věty	38
3.2.5.2 Časové vedlejší věty.....	41
3.2.5.3 Způsobové vedlejší věty.....	41
3.2.6 Osamostatnění tématu věty	42
3.2.7 Osamostatnění částic.....	43
3.2.8 Koncová modalita	43
3.2.9 Příznakový slovosled	44
3.2.10 Zcela nový větný úsek.....	44
3.2.11 Neklasifikované případy	45
3.2 Segmenty s poměrem 2:1	46

3.2.1 Spojovací výrazy.....	46
3.2.2 Demonstrativa „typu so“.....	49
3.2.3 Parcelace výpovědi	49
3.2.4 Odstraňování opakování	50
3.2.5 Částice a oslovení	51
3.2.6 Uvozovací věty	52
3.2.7 Neklasifikované případy	52
3.3 Ostatní případy asymetrických segmentů.....	53
3.4 Shrnutí	55
4. Distribuce asymetrických segmentů.....	59
4.1 Přehled distribuce u jednotlivých překladů	61
4.1.1 <i>Písečná žena</i>	61
4.1.2 <i>Norské dřevo</i>	62
4.1.3 <i>Na jih od hranic, na západ od slunce</i>	64
4.1.4 <i>Kafka na pobřeží</i>	65
4.1.6 <i>Kočí host</i>	68
4.2 Shrnutí	69
Závěr.....	71
Seznam použité literatury:.....	72

Úvod

Když jsem se v roce 2017 spolupodílel na realizaci projektu česko-japonského paralelního korpusu, nemohl jsem si při kontrole zarovnání větných segmentů¹ nevšimnout až překvapivě vysokého počtu případů, kdy si vzájemně neodpovídají počty vět v japonském originále a českém překladu. Cílem této diplomové práce se následně na základě tohoto zjištění stalo pojmenování jednotlivých příčin vzniku asymetrických překladů a zodpovězení na otázku, zdali nelze některé z těchto příčin považovat za projev univerzálních tendencí platných pro všechny japonsko-české překlady. V průběhu analýzy, jež byla prováděna na vzorku asymetrických překladů z celkem šesti beletristických textů, jsem dále zaregistroval výrazné rozdíly mezi jednotlivými texty, a to nejen v procentuálním zastoupení asymetrických segmentů, ale i ve frekvenci výskytu jednotlivých příčin. Položil jsem si proto také otázku, zdali nelze hledat příčinu vzniku asymetrie i v osobě překladatele. Celý výzkum byl pak koncipován tak, aby potvrdil či vyvrátil následující trojici tezí:

- 1) Ve výchozím textu lze lokalizovat a pojmenovat konkrétní jazykové prostředky či situace motivující vznik asymetrie v segmentaci vět textu cílového.²
- 2) Tyto jazykové prostředky či situace lze v některých případech považovat za projev univerzálních tendencí přítomných ve všech japonsko-českých překladech.
- 3) Jako jeden z faktorů ovlivňující vznik asymetrie je možné uvažovat vedle jazykových prostředků a situací přítomných ve výchozím textu i samotnou osobu překladatele a jeho schopnosti.

Samotná práce je dělena do čtyř kapitol. V první z nich je představena dvojice teorií (teorie překladových univerzálií a informační nasycenosti), z nichž jsem vycházel ve své analýze. V kapitole druhé je společně s metodologií detailněji popsána i struktura empirické části práce, kterou tvoří zbývající dvě kapitoly. Třetí kapitola je následně tvořena přehledem jednotlivých jazykových prostředků a situací motivující vznik asymetrie, prostor je ale věnován i zamyšlení se nad tím, jaké obecné trendy vlastní všem japonsko-českým překladům lze

¹ Větné segmenty v paralelních korpusech jsou zarovnávány tak, aby suma informací obsažených v úseku jednoho jazyka odpovídala sumě informací v úseku překladového protějšku. Ideální stav tvoří situace, kdy takto jedné větě z originálu odpovídá jedna věta v překladu, běžné jsou ale i případy, kdy je při zarovnávání nutné spojit několik větných úseků na straně jedné, a to tím způsobem, aby svým významem odpovídaly sumě informací obsažených ve svém protějšku.

² Výchozím textem se vždy rozumí japonština, textem cílovým pak čeština.

uvažovat na základě tohoto přehledu. V poslední kapitole je pak sledována distribuce asymetrických segmentů v šestici analyzovaných překladů a zkoumá se potenciální vliv překladatelů na jejich vznik.

1. Teoretická východiska

Rozsáhle elektronické korpusy se zdají být tím nejlepším dostupným nástrojem pro zkoumání jazykové stránky překladů (Bakerová 1993: 235), uvádí ve své studii *Corpus Linguistics and Translation Studies* z kraje 90. let Mona Bakerová a správně tak pojmenovává trend, který stál za do té doby nevídaným nárůstem zájmu o tzv. překladové univerzálie – jevy s vyšší mírou výskytů v překladech než textech původních, a to bez ohledu na výchozí či cílový jazyk překladu. V rámci této vlny zájmu byla od přelomu 80. a 90. let publikována řada studií věnujících se potencionálním zástupcům této kategorie, primárně mezi ně byly řazeny normalizace, simplifikace a explicitace s implicitací, okrajově ale také jevy jako prodlužování textu, redukce opakování či výskyt pro cílový jazyk atypických lexikálních vazeb. Diskuze se však nevedla pouze nad otázkou zařaditelnosti jednotlivých jevů do této kategorie, velký prostor byl věnován i otázce existence překladových univerzálií jako takových. Ostatně tato debata se vede až dodnes. Pro potřeby této práce zaměřené na výzkum asymetrie větných segmentů bude nicméně zcela dostačující, soustředit se pouze na čtveřici jevů, které jsou v souvislosti s překladovými univerzáliemi skloňovány nejčastěji – explicitaci, implicitaci, normalizaci a simplifikaci.

Překladové univerzálie nejsou však jediným teoretickým východiskem, jež je možné uvažovat při analýze asymetrie větných segmentů. Některé studie k problematice přistupují na základě rozdílnosti informační hustoty³ výchozího a cílového jazyka a vychází z předpokladu, že jazyky s vyšší mírou informační hustoty mají tendenci vytvářet komplexní hypotaktická souvětí, zatímco pro jazyky s mírou nižší je příznačnější spíše parataxe. Při použití těchto teoretických východisek se tak na asymetrii nenahlíží jako na důsledek procesu překladu, ale vychází se spíše ze strukturních rozdílů mezi výchozím a cílovým jazykem. Můžu však předznamenat, že aplikování této teorie na námi zkoumanou asymetrii v japonsko-českých překladech se ukázalo v několika bodech problematické, a proto bylo při výzkumu na tuto problematiku nahlíženo především optikou překladových univerzálií.

1.1 Explicitace

Explicita – míra verbalizace informace, kterou by adresát mohl zachytit, i kdyby nebyla přímo vyslovena – je zmiňována jazykovědci již od poválečného období (Kamenická 2007: 45). Její výzkum v rámci translatologie (s důrazem na explicitaci, tedy proces způsobující vyšší míru

³ Informační nasycenost se rozumí množství informací, které je schopen nést jeden znak. Podrobněji o této teorii pak v podkapitole 1.5

explicity v cílovém textu) nabral na intenzitě od druhé poloviny 80. let společně s nástupem deskriptivního a na korpusových datech založeného přístupu ke zkoumání překladů. Obdobně jako je tomu v případě dalších překladových univerzálií, tři dekády trvající debata nebyla stále schopna přinést definici explicitace, na které by se bez výhrad shodovala celá lingvistická obec. V rámci práce, jejíž ambicí v žádném případě není snaha o vyřešení této odborné diskuze, však bude zcela postačující nastínění historie zkoumání tohoto jevu a vědomí, že explicitace (stejně jako ostatní překladové univerzálie) je kategorií, která má nejen své jádro ale i periférii.

Autorkou do jisté míry přelomové hypotézy o explicitaci byla Shoshana Blum–Kulková, emeritní profesorka z Hebrejské univerzity v Jeruzalémě, která jako první definovala explicitaci jako univerzální jev inherentní všem překladům a která ji tak chápala jako nevyhnutelný důsledek rozdílů mezi výchozím a cílovým jazykem nebo kulturou (Blum–Kulková 1986). Mezi další Blum-Kulčiny inspirativní myšlenky patřilo vnímání procesu překladu jako komplexní reinterpetaci výchozího textu či diskurzu, jež je motivována snahou o co nejvyšší míru kompaktnosti cílového textu. Tato snaha dle ní často vede k vytvoření nadbytečných jednotek, které ve výchozím textu nejsou přítomny a které tak napomáhají ku větší srozumitelnosti překladu. V neposlední řadě pak Blum-Kulková ve své hypotéze dodala, že tento jev lze sledovat bez ohledu na jazyky v procesu překladu přítomné – má se tedy jednat o fenomén vlastní samotnému procesu překladu.

Blum-Kulčina formulace se stala v následujících letech základem pro řadu studií, které se snažily na základě kontrastivní analýzy mezi texty pro daný jazyk původními a texty překladovými dokázat, že překlady jsou explicitnější. Příkladem takovéto studie může být např. výzkum finské lingvistky Inkeri Vehmas-Lehtové (Vehmas-Lehtová 1989), ve kterém porovnávala četnost výskytů spojovacích výrazů v překladech z ruštiny do finštiny a v textech původně finských (jednalo se o publicistické texty). Obdobnou studii zaměřenou na překlady z angličtiny do francouzštiny publikovala i Candace Séguinotová (Séguinotová 1988). Výsledky obou dvou studií pak skutečně ukazovaly vyšší míru explicitnosti v překladech a obě dvě autorky tak Blum-Kulčinu hypotézu považovaly za platnou.

Studie založené na srovnávání výchozích a cílových textů byly ale pouze jedním z přístupů, které Blum-Kulčiny teze iniciovaly. Od druhé poloviny 90. let bylo publikováno i několik výzkumů, které vycházely z analýzy korpusů jednoho jazyka (překladové a nepřekladové texty) a snažily se naleznout charakteristiky odlišující překlady od originálních textů vzniklých v daném jazyce, a to bez ohledu na výchozí jazyk. Studie Meave Olohanové a

Mony Bakerové *Reporting that in translated English* (Olohanová, Bakerová 2000) tak např. dokazoval vyšší frekvenci výskytu citačního *that* v přeložených textech. (Pápaiová 2004: 145)

Hypotéza o explicitaci na své relevanci neztratila ani s příchodem nového milénia. V druhé edici *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* z roku 2009 lze tak nalézt v hesle věnovanému tomuto jevu rozdělení do čtyř podkategorií:

- 1) povinná explicitace – způsobená lexiko-gramatickými rozdíly mezi výchozím a cílovým jazykem; např. překlad substantiv z japonštiny do češtiny, kdy je nutné explicitně vyjádřit singulár, či plurál
- 2) nepovinná explicitace – způsobená stylistickými preferencemi v cílovém jazyce, kdy její absence nevede ke vzniku gramaticky nesprávné konstrukce; např. přidání spojky pro posílení soudržnosti dvou jednotek
- 3) pragmatická explicitace – způsobená rozdílností v kultuře a chápání světa u mluvčích výchozího a cílového jazyka; např. při překladu jídel je často nutné opisem čtenáři dovysvětlit, jaké jídlo se pod daným názvem ve skutečnosti skrývá
- 4) explicitace inherentní překladu – způsobená samotnou povahou procesu překladu (Routledge Encyclopedia of Translation Studies 2009: 106-108)

Zatímco existence prvních tří podkategorií je všeobecně uznávaná a dokazuje ji celá řada příkladů, u čtvrté z nich je situace mnohem komplikovanější. Explicitace inherentní překladu by teoreticky měla odpovídat právě Blum-Kulčině hypotéze, ve které mluvila o explicitaci jakožto o jevu nezávislém na jazycích účastnících se procesu překladu. Maďarská lingvistka Kinga Klauďová, jež je autorkou tohoto slovníkového hesla, se tak ve své definici snaží dodržovat linii nastolenou Blum-Kulkovou v 80. letech, zcela však selhává v předložení byť jediného konkrétního příkladu explicitace, jež by vycházela ze samotné povahy překladu a ne pouze z gramatických, stylistických či kulturních rozdílů mezi danou dvojicí jazyků (u ostatních tří podkategorií Klauďová vyjmenovává příkladů hned několik).

Tohoto nedostatku jsou si samozřejmě někteří translatologové vědomi a hypotézu Blum-Kulkové ostře kritizují a domáhají se buďto jejího kompletního zavržení či alespoň částečné revize. Než se ale přesuneme ke argumentům kritiků způsobu definování explicitace, jenž se ve většině odborných publikací od poloviny 80. let prakticky nezměnil, rád bych se krátce pozastavil u studie *Implicitation in Translation: An Empirical Justification of Operational Asymmetry in Translation* (Klauďová a Károlyová 2005). Tato studie se sice primárně soustředila na ověření hypotézy, že pokud při překladu jedním směrem probíhá explicitace, tak při překladu směrem opačným dochází zákonitě k implicitaci, v úvodu práce

ale autorky také uvádějí užitečný souhrn všech konkrétních podob, kterých může explicitnější překlad nabývat: „K explicitaci dochází např., když je jednotka výchozího jazyka obecnějšího významu nahrazena v cílovém jazyce jednotkou konkrétnější; když je význam jednotky výchozího jazyka rozděluován napříč několika jednotkami v jazyce cílovém; když se v textu cílového jazyka objeví zcela nový plnovýznamový prvek; když jedna věta textu výchozího je v textu cílovém rozdělena do dvou či více vět; nebo když slovní spojení výchozího jazyka je rozšířeno či „povyšeno“ na větu v textu cílovém.“ (Klaudyová a Károlyová 2005: 15)

Vrátíme-li se zpět ke kritice⁴ pojetí explicitace, tak jak ji zavedla Blum-Kulková, nelze v této souvislosti nezmínit dizertační práci německého lingvisty Viktora Bechera *Explicitation and implicitation in translation* (Becher 2011). Ten v první řadě kritizuje samotnou motivaci stojící za vyřčením hypotézy, dle které má být vyšší míra explicitnosti v překladech způsobena mimo jiné existencí zvláštního druhu explicitace, jenž má svůj původ ve specifických rysech procesu reinterpretace výchozího textu překladatelem. Becher samozřejmě nepochybně, že překlady vykazují oproti originálům vyšší míru explicitnosti, ale zároveň se ptá, proč nelze hlavní příčinu spatřovat např. v tendenci překladatelů zjednodušovat a zřehledňovat cílový text, která se sebou v řadě případů nese i vyšší míru explicitnosti v porovnání s originálem? Dle něj by data potvrzující vyšší míru explicitnosti v překladech „dokazovala“ takovouto hypotézu úplně stejně jako tu Blum-Kulkové.⁵ Becher ve své práci dále kritizuje celkovou vágnost hypotézy, a to především v nejasné definici toho, zdali se překladatel dopouští explicitace vědomě, či nevědomě, což následně vedlo ke stavu, kdy si dvě skupiny z Blum-Kulkové vycházejících lingvistů vykládají její hypotézu svým vlastním způsobem. (Becher 2011: 25-27) Obdobně se Becher vyjadřuje i ke studiím pokračovatelů Blum-Kulkové a ani v jejich argumentaci nenalézá nezpochybnitelný důkaz, jenž by potvrzoval validitu dané hypotézy. Svou kritiku následně zakončuje výzvou ke kompletnímu opuštění od této hypotézy, která je jednak neúčinná a jednak neověřitelná. (Becher 2011: 58)

Jako mnohem přesvědčivější teorii pak ve své studii Becher prezentuje hypotézu asymetrie od již několikrát zmíněné Kingy Klaudyové. Ta ji poprvé formulovala ve svém

⁴ Např. kolektiv autorů studie *Explicitness in Translation and Interpreting* navrhuje chápání explicitace jako výsledku samotného procesu překladu a předkládají své argumenty pro tvrzení, že je způsobena především stylistickými preferencemi cílového jazyka. (Baumgarten a kol. 2008: 185)

⁵ Becherem navrhovaná možná hypotéza se od té Blum-Kulkové liší jen v drobném detailu, kdy příčinu vyšší explicitnosti překladu chápe jako průvodní jev tendence překladatelů zjednodušovat výchozí text, a ne jako důsledek jakési reinterpretace provedené překladatelem. Hlavní Becherovo motivací je však poukázat na skutečnost, že lze formulovat různé, pouze v detailech se od sebe lišící hypotézy, které půjde všechny bez rozdílu „doložit“, a podhalit tak zcela nulovou motivovanost Blum-Kulkoviny hypotézy. Ta je tak ve výsledku pouze jednou z mnoha a prominentního postavení se jí dostalo pouze kvůli tomu, že byla vyřčena jako první.

článku *The Asymmetry Hypothesis in Translation Research* (Klaudyová 2009) a v Becherově podání⁶ je v knize předkládána takto: „Povinné, nepovinné a pragmatické explicitace v jednom ze směrů překladu mají tendenci být častější než odpovídající implicitace ve směru opačném, a to bez ohledu na výchozí či cílový jazyk.“ (Becher 2011: 59) Tento nepoměr mezi explicitací a implicitací v opačném směru je dle Bechera možné uspokojivě vysvětlit pozicí, do které je překladatel zpravidla staven. Zatímco autor samotného textu je zodpovědný pouze za obsah, překladatel zodpovídá především za bezchybné předání informace. Překladatel si je vědom, že pokud bude uživateli cílového jazyka informace nesrozumitelná, s největší pravděpodobností to bude dáváno za vinu pouze jemu a ne např. horší pochopitelnosti přítomné již ve výchozím textu. Ve snaze se této situaci vyvarovat bude mít pak překladatel zcela logicky tendenci vytvořit cílový text co nejsrozumitelnější, a to i za cenu odchýlení se od textu výchozího. (Becher 2011: 62) Závěrem shrnutí Becherova přístupu je pak nutné zmínit jeho postoj k přijímání explicitace jakožto možné univerzálie vlastní všem překladům. Takovéto pojetí zcela odmítá a příčinu častého výskytu tohoto jevu v překladech hledá především v povaze komunikační situace. Tam kde je rizikovost nepřesného předání informace velmi nízká, není dle Bechera žádný důvod pro existenci vyšší míry explicitnosti nad implicitností a vše se tedy odvíjí od pragmatických faktorů. (Becher 2011: 75)

Toto krátké představení historie a možných způsobů zkoumání explicitnosti v překladech mělo dvojí motivaci. Za prvé jsem chtěl ukázat, že vzhledem k stále probíhající diskuzi nad uspokojivou formulací základní hypotézy explicitace⁷ bude pro můj výzkum zcela dostačující, když ji budeme chápat pouze v její centrální podobě a držet se tak dělení na explicitaci povinnou, nepovinnou a pragmatickou. Za druhé bylo mým cílem ukázat, že chápat explicitaci jakožto jednu z možných příčin vzniku mnou sledované asymetrie je zcela validním přístupem, byť je pravdou, že zde citované práce se ve většině případů věnovaly případům nepřekračující hranici věty. Teoretická východiska o explicitaci jsou ale pro jejich a mou práci identická.

⁶ Becher ve své formulaci upřesnil, jakých druhů explicitace se hypotéza týká, a zbavil se části, jež implikovala, že vinu (v negativním slova smyslu) za vyšší míru explicitnosti můžou nést i překladatelé. Becher tuto tendenci naopak chápe jako zcela přirozenou vlastnost překladů.

⁷ Definice Blum-Kulkové má sice očividné nedostatky, zároveň však nelze říci, že by se některému z kritiků tohoto pojetí podařilo její dominantní pozici výrazněji narušit. Vždyť i Kinga Klaudyová, z jejíž hypotézy asymetrie Becher ve svém pokusu o nové pojetí explicitace vychází, se stále ve svých studiích odvolává na myšlenky poprvé formulované již Blum-Kulkovou v 80. letech.

1.2 Implicitace

Německá lingvistka Angelika Linkeová ve své studii *Konzepte des Impliziten: Präsuppositionen und Implikaturen* (Linkeová 2001) přirovnala texty k ledovcům, kdy viditelná je vždy pouze malá část, zatímco zbytek se skrývá pod hladinou, čímž se snažila obrazně vyjádřit rozdíl mezi explicitními a implicitními informacemi. (Konšalová 2006: 28) Míra nepoměru mezi explicitou a implicitou se však samozřejmě odvíjí i od druhu komunikační situace – psaný projev bývá zpravidla více explicitní než např. rozhovor mezi dvěma dobrými přáteli. Pokud se ale budeme bavit o implicitaci, tedy procesu způsobující nižší míru explicity v cílovém textu, z logiky věci nutně vyplývá, že tento jev a potencionální překladová univerzálie bude co do počtu výskytů méně frekventovaná než explicitace. Zastírání již tak omezeného množství informací během překladu může totiž velice snadno vyústit v situaci, kdy informace zůstane zcela nepředána, a proto je pochopitelné, že překladatelé mají spíše tendenci uchýlovat se k „bezpečné“ explicitaci, než aby implicitací riskovali nepochopení. (Becher 2011: 62)

Samotné studium tohoto procesu se vždy odvíjelo na pozadí výzkumu o explicitaci a v literatuře je mu věnována spíše okrajová pozornost. Pro úplnost ovšem alespoň uvedme výčet způsobů, kterými se implicitace může konkrétně projevat: „K implicitaci dochází např., když je jednotka výchozího jazyka konkrétního významu nahrazena v cílovém jazyce jednotkou abstraktnější; když překladatel spojí významy několika slov výchozího jazyka do jednoho slova v jazyce cílovém; když dojde k vynechání plnovýznamového prvku z výchozího textu v textu cílovém; když dvě či více vět z výchozího textu jsou v textu cílovém spojeny ve větu jednu; nebo když je věta z výchozího textu zredukována na slovní spojení v textu cílovém.“ (Klaudyová a Károlyová 2005: 15)

1.3 Normalizace

Pojem normalizace značí nevědomé nadužívání jazykových rysů typických pro cílový jazyk, které v některých případech může vyústit i v nižší míru variability, než je tomu v případě nepřekladových textů. Poprvé si této tendence všiml Gideon Toury (Toury 1980), jenž upozornil na výrazně vyšší výskyt pro hebrejštinu typických dvojčlenů v překladech než v případě původních textů. Ria Vanderauwerová (Vanderauwerová 1985) o pět let později mluvila o zdráhání se pouštět do atypických či nápaditých překladů u holandských překladatelů beletrie. (Chlumská 2016: 138)

V souvislosti s překladovými univerzáliemi byla normalizace poprvé definována Monou Bakerovou ve studii *Corpus-based Translation Studies: The Challenges That Lie Ahead* jako „tendence uchýlovat se k vzorcům a úzu typických pro cílový jazyk, která může vést až k jejich nadužití“ (Bakerová 1996: 177). Ony vzorce z této definice se pak staly cílem několika studií týkajících se tohoto fenoménu. Bakerová (Bakerová 2004) tak např. úspěšně ověřila svou tezi, že překladová angličtina je konzervativnější v používání jazykových prostředků a že většina z ustálených frází, které na základě kolokačního slovníku a jiných studií autorka předem vybrala, se skutečně častěji vyskytuje v překladech. Obdobný výzkum provedla italská lingvistka Bernardiniová (Bernardiniová 2007), jež tuto metodu aplikovala na kolokační vzorce v překladové italštině. (Chlumská 2016: 139) Za zmínku také stojí monografie *Normalization in Translation* (Jün Siaová 2014), ve které Jün Siaová zvolila originální diachronní pohled na problematiku a představila normalizační tendence v čínských překladech z angličtiny ve dvou různých obdobích (30. až 40. léta a současnost). Přímo o asymetrii větných segmentů se pak v souvislosti se změnami v interpunkci mluví ve svých článcích Rachel Mayová (Mayová 1997), Kirsten Malmkjaerová (Malmkjaerová 1997) a Christine Pagnoulleová (Pagnoulleová 2004).

Mayová konkrétně porovnávala francouzské a ruské překlady románů od W. Faulknera a V. Woolfové s originály, na základě čehož si všimla především změn specifické autorské syntaxe v syntax zjednodušenou; poukazovala např. na odstraňování příznakového opakování spojky *a* či na nahrazování koordinačních vztahů vztahy subordinačními. Článek Malmkjaerové pak ukazoval vyšší frekvenci koncové interpunkce v anglických překladech pohádek od H. CH. Andersena a z ní plynoucí nárůst segmentace textu. Ten sice se sebou nese lepší čitelnost, ale dle Malmkjaerové se nelze ubránit dojmu, že výsledný překlad je pouze nivelizovanou variantou specifického Andersenova stylu. Pagnoulleová na rozdíl od předchozích dvou autorek nemluví o normalizaci zapřičiňující rozdělování dlouhých souvětí, ale naopak ukazuje případy normalizačního spojování, které mění tečky na čárky a spojuje tak kratší věty do delších větných úseků. (Nádvorníková, Šotolová 2016: 189-190)

Pro naši analýzu asymetrie, a to nejen v otázce normalizace, je však bezesporu nejprínosnější studie Olgy Nádvorníkové *Analysis of Shifts in the Segmentation of Sentences in the Czech-English-French Part of the InterCorp Parallel Corpus* (Nádvorníková 2016), ve kterém byly publikovány výsledky výzkumu, jenž se svou formou velice podobá analýze uskutečněné v této práci. Základní rámec přístupu Nádvorníkové sice tvoří teorie informační nasycenosti (o té později), významnou roli při vzniku asymetrie ale samozřejmě přisuzuje i vlivu překladových univerzálií. Jako typický příklad projevu normalizace v česko-francouzsko-

anglických překladech pak uvádí spojování vět nastávající ve chvílích, kdy je ve výchozím textu tečkou ukončená výpověď následována spojkami *a* či *ale* v prominentní pozici na začátku věty. Nádvořníková v souvislosti s tímto spojováním mluví ve svém článku o oslabování důrazu, který se autor výchozího textu snažil spojkou v atypické pozici vyjádřit (Nádvořníková 2016: 456), dle mne se pak jedná i o prototypickou ukázkou toho, jak normalizace přibližuje překlady typickým strukturám a normám v cílovém jazyce a jak tato univerzálie zapříčiňuje nižší míru kreativity a variability překladů.

1.4 Simplifikace

Poslední překladovou univerzálií, která může být považována za příčinu vzniku námi sledované asymetrie, je simplifikace – podvědomé zjednodušování jazyka či sdělení (Bakerová 1996: 177). Poprvé o tendencích překladatelů zjednodušovat výchozí text mluvila Ria Vanderauwerová v již zmiňované studii o beletristických překladech do holandštiny (Vanderauwerová 1985). V ní uvádí jednak několik příkladů simplifikačních strategií (zkracování složitých kolokací či rozdělování dlouhých souvětí) a jednak si všimá blízkosti tohoto fenoménu s normalizací. Tato blízkost dle autorky spočívá především ve skutečnosti, že simplifikace je obdobně jako normalizace motivována snahou dodržovat standartní podobu jazyka a textu v daném cílovém jazyce.

V pojetí Vanderauwerové však simplifikace ještě není chápána jako jev inherentní samotnému procesu překladů, ale jako tendence překladů ke konvenčnosti. Mezi překladové univerzálie ji zařadila až Bakerová (Bakerová 1996). První významný výzkum nahlížející na simplifikaci z pohledu univerzálií pak uskutečnila Sara Laviosová (Laviosová 2002), když se pokusila skrze srovnání korpusů anglických překladových a nepřekladových textů (publicistických a beletristických) dokázat platnost následující trojici hypotéz:

- 1) V korpusu překladových textů z různých jazyků do angličtiny bude širší použitých lexémů užší než v korpusu originálních anglických textů, a to vše nezávisle na výchozích jazycích překladů.
- 2) V korpusu překladových textů z různých jazyků do angličtiny bude podíl plnovýznamových lexému vůči lexémům gramatickým nižší než v korpusu originálních anglických textů, a to vše nezávisle na výchozích jazycích překladů.

- 3) V korpusu překladových textů z různých jazyků do angličtiny bude nižší průměrná délka vět než v korpusu originálních anglických textů, a to vše nezávisle na výchozích jazycích překladů.

Laviosová se tedy snažila dokázat tři možné projevy simplifikace na angličtině, a to nižší variabilitu lexému, nižší úroveň lexikální hustoty⁸ a kratší věty. Výsledky její analýzy pak potvrdily bezvýhradně první dvě hypotézy a částečně hypotézu třetí – množství lemmat v korpusu překladovém bylo nižší než v tom nepřekladovém a překlady vykazovaly i nižší lexikální hustotu, hodnoty průměrné větné délky se však ukázaly být nižší pouze v případě publicistických textů. (Olohanová 2004: 97)

S ohledem na pouze částečné potvrzení třetí hypotézy se Laviosová zdráhá označit simplifikaci za nezpochybnitelnou univerzálii vlastní všem překladům a v závěru se odvolává na nutnost dalšího výzkumu, jenž by pracoval jak s rozsáhlejším korpusem (její studie pracovala s korpusy o rozsahu jeden milión tokenů), tak by především zohledňoval i další jazyky. V souvislosti s rozšířením záběru výzkumu na další jazyky autorka sice zmiňuje problematičnost měření počtu pozic ve větách, jelikož analytické jazyky v porovnání s těmi syntetickými ze své podstaty budou vždy dosahovat vyšších hodnot, vzápětí ale dodává, že při dostatečně obsáhlém vzorku by neměl být problém tyto z jazykové typologie plynoucí odchylky od sebe bezpečně odlišit. Obdobně se Laviosová vyjadřuje i ve studii *Corpus-based Translation Studies 15 Years on: Theory, Findings, Applications* (Laviosová 2010), ve které stále zmiňuje nutnost širšího spektra zkoumaných jazyků a připojuje i výzvu k přehodnocení metodologie, jež se používá ke zkoumání překladových univerzálií. (Laviosová 2010: 5)

Jak je patrné, ani v případě simplifikace nedošel výzkum do stádia, kdyby by ji bylo možné prohlásit za nezpochybnitelnou překladovou univerzálii, což ostatně platí nejen pro simplifikaci, ale i normalizaci, explicitaci s implicitací. Všechny čtyři jevy se však nezpochybnitelně v překladech objevují a lze je považovat za ideální nástroj pro vysvětlení vzniku asymetrie. Důležité je ale mít neustále na paměti, že výsledek překladu ovlivňují i další faktory, ať je to stáří překladu, zásahy korektorů a redaktoru, socio-kulturní prostředí, ve kterém překlad vzniká, překladová tradice, cílové publikum či prostá obava překladatele z kritiky za otrockou doslovnost. (Nádvorníková, Šotolová 2016: 191)

⁸ Laviosová zde pracuje s pojmem lexikální hustota (*lexical density*), níž se dle definice Michaela Stubbs rozumí procento plnovýznamových slov v textu vůči slovům gramatickým (Stubbs 1986), a vychází z předpokladu, že věty s nižší hodnotou této hustoty nesou i méně informací. Ve své podstatě se pak jedná o koncept velmi blízký teorii informační nasycenosti, jež je diskutována v následující podkapitole.

1.5 Informační nasycenost

Informační nasyceností (*information density*) se rozumí způsob distribuce informace napříč znakem; ten je jednak určován gramatikou daného jazyka a jednak obecnou tendencí k rovnoměrnému rozvrstvení informace napříč sdělením. (Horchová, Reich 2016: 125) Nejčastěji se o informační nasycenosti mluví v souvislosti s tím, jakým způsobem jednotliví mluvčí formulují své výpovědi a zdali lze považovat tendenci rozvrstvit informaci napříč výpovědi co nejrovnoměrnější za centrální princip určující výběr ze dvou či více variant, které jsou jinak co do významu zcela identické.

Kategorii informační nasycenosti do výzkumu asymetrie větných segmentů přenesly svými studii Cathrine Fabricius Hansenová (Hansenová 1998) a Kåre Solfeld (Solfeld 1996), v nichž přišli s myšlenkou, že spojování či rozdělování vět v rámci překladu může být způsobené rozdílnou hodnotou informační nasycenosti konkrétních struktur ve výchozím a cílovém jazyce. Dle jejich teorie tak při překladu z jazyka s vyšší mírou informační nasycenosti do jazyka s hodnotami nižšími dochází častěji k rozdělování vět, zatímco v opačném případě dochází ke spojování. Vše je vysvětlováno tím, že zatímco pro jazyky disponující prostředky s vyššími hodnotami informační nasycenosti jsou typická dlouhá a komplexní souvětí, pro jazyky, jejichž prostředky mají tuto hodnotu nižší, je přirozenější vytvářet věty kratší. (Nádvořníková 2016: 447)

Vzhledem k absenci výzkumu, jenž by se věnoval úrovni informační nasycenosti českého jazyka, lze konkrétní hodnoty pro češtinu pouze odhadovat. Přihlédneme-li k výsledkům studie Nádvořníkové ukazující častější výskyt spojování vět při překladu z češtiny do angličtiny či francouzštiny (a naopak), je možné konstatovat, že čeština patří mezi jazyky s nižší úrovní informační nasycenosti (minimálně při srovnání s francouzštinou a angličtinou). Jak je tomu v případě dvojice japonština-čeština by měla naznačit v této práci provedená analýza asymetrických segmentů. Pokud se ukáže častější příčinou vzniku asymetrie spojování vět, lze vyslovit hypotézu, že pro češtinu jsou při srovnání s japonštinou typičtější struktury a jazykové prostředky s vyššími hodnotami informační nasycenosti (a vice versa). Pro potvrzení či vyvrácení této hypotézy je však zcela esenciální výzkum, jenž by sledoval asymetrii i v překladech z češtiny do japonštiny – ten však z důvodu popsaných v následující kapitole není za současného stavu možný, a v tomto ohledu tak zůstane má práce pouhým prvním krokem při výzkumu této problematiky.

2. Metodologie a struktura práce

Výzkum asymetrie větných segmentů vznikající při překladech z japonštiny do češtiny probíhal v několika fázích. Nejprve byl sestaven vzorek asymetrických segmentů, jenž byl v první fázi podroben kvantitativní analýze kladoucí si za cíl zjištění poměru mezi jednotlivými typy asymetrie (2:1, 1:2, ostatní). Ta samá data byla následně analyzována kvalitativní metodou, která byla motivována snahou pojmenovat jednotlivé jazykové prostředky a situace objevující se ve zkoumaných segmentech a vysvětlit odchylky v překladech na základě teorie překladových univerzálií (s občasným přihlédnutím k teorii informační nasycenosti). Poslední fáze výzkumu se sestávala ze sestavení grafů zachycujících distribuci asymetrických segmentů ve zkoumané šesti děl a následného určení, jaké typy příčin vzniku asymetrie se v rámci jednotlivých překladů vyskytují nejčastěji. Oba tyto kroky pak byly motivovány snahou verifikovat tezi, že jako jeden z faktorů zapříčiňujících vznik asymetrie je možné uvažovat i osobu samotného překladatele.

2.1 Zkoumaný vzorek dat

Projekt česko-japonského paralelního korpusu jako takový se nachází na svém počátku. V pilotní části zahájené na jaře 2017 bylo pro korpus vybráno sedm překladů japonské beletrie do češtiny, o rok později, kdy projekt vstoupil do své druhé fáze, začaly být připravovány pro zařazení i překlady v opačném směru, tedy z češtiny do japonštiny. V současnosti se také blíží ostrý start celého projektu a zpřístupnění veškerých dat pro širší odbornou veřejnost v rámci nástroje InterCorp.

Specifikem zde předkládaného výzkumu je, že i když využívá korpusová data, ve své podstatě není korpusovým výzkumem v pravém slova smyslu, jelikož během jeho realizace nedošlo k využití tradičních nástrojů pro práci s korpusy, jakými jsou např. KonText či InterCorp. Ty jednak v době vzniku této práce ještě nedisponovaly česko-japonskými daty a jednak nejsou pro sledování asymetrie uzpůsobené. Během své analýzy jsem proto pracoval s daty, která mi byla ochotně poskytnuta pracovníky z Ústavu Českého národního korpusu. Ti je vyextrahovali přímo z interního systému Intertext sloužícího ke kontrole strojově zpracovaných dat a manuálnímu zarovnávání těch segmentů, které se nezdařilo správně zarovnat automaticky. Poskytnutý soubor pak samozřejmě tvořily ty případy, v nichž věty nebyly v poměru 1:1 ani po dvojité manuální kontrole.

Hned v první fázi sestavování mého vzorku jsem musel zredukovat počet zkoumaných knih ze sedmi na šest položek, jelikož poslední text nebyl stále k dispozici. Přesto věřím, že i zbývající šestice textů nadále poskytuje jistou míru variability; konkrétně tři různé autory a čtyři různé překladaatele.

Při sestavování souboru zkoumaných dat jsem musel dále zohlednit i délku v korpusu obsažených knih. Zatímco v případě kratších textů, jakým je např. *Písečná žena*, jsem zahrnul do zkoumaného vzorku všech 184 asymetrických segmentů, u rozsáhlejších textů jsem vybral vždy po 400 segmentech (rozsahy jednotlivých knih viz tabulka č. 1). Klíč použitý k tomuto výběru byl prostý, vždy se jednalo o prvních a posledních 200 segmentů v textů. Jistě by šlo použít i jiný, více nahodilý způsob výběru výskytů asymetričnosti, jenž by zahrnoval segmenty i z prostředních částí textů, ale ani mnou zvolený klíč výběru by neměl nikterak ovlivnit reprezentativnost celého vzorku. A to především s ohledem na výsledky analýzy distribuce asymetrických segmentů v jednotlivých analyzovaných textech, které ukazují, že až na několik výjimek jsou výskyt asymetrie zpravidla přítomny v celém textu bez výraznějších výkyvů.

Autor a titul knihy	Celkový počet segmentů	Asymetrické segmenty	Zařazeno do vzorku
Abe Kóbo – Písečná žena	4380	184	184
Murakami H. – Norské dřevo	9476	1520	400
Murakami H. – Na jih od hranic, na západ od slunce	5507	706	400
Murakami H. – Kafka na pobřeží	17808	1342	400
Murakami H. – Kronika ptáčka na klíček, Kniha 1	5709	666	400
Hiraide Takeši – Kočičí host	1155	164	164
Celková velikost vzorku:			1948 položek

Tabulka č. 1

Považuji nicméně za nutné zmínit, že hodnoty výskytu asymetrických segmentů nemusí být zcela přesné. Strojově zarovnané segmenty jsou sice zkontrolovány jak jednotlivými řešiteli, tak i koordinátorem projektu, ale ani tato dvojstupňová kontrola nezajišťuje úplnou absenci chyb a lze se tak setkat i s případy, kdy jsou za asymetrické označeny úseky, které ve skutečnosti vůči sobě stojí v poměru 1:1. Na druhou stranu jsem na podobné chyby během třídění dat narážel spíše sporadicky a ve zkoumaném vzorku se jejich výskyt pohybovaly nanejvýše v jednotkách. Při jejich nalezení jsem takový segment samozřejmě odstraňoval a do finálního vzorku nejsou zahrnuty. S ohledem na množství segmentů, které jsem v případě

Murakamiových románů přímo nezkontroloval, je nicméně více než pravděpodobné, že by čísla uvedená v tabulce č. 2 byla v případě celoplošné kontroly o něco nižší.

Ve spojitosti s odstraňováním segmentů je dále nutné poznamenat, že jsem ze souboru asymetrických segmentů nevyřadil pouze chybně zarovnané případy, ale i názvy kapitol, grafické symboly značící předěly v kapitolách a věty se závorkou. Specifickou skupinu pak tvořily neukončené výpovědi, na které byl bohatý text *Písečné ženy*. Jednotlivé výpovědi ukončené trojtečkou (v případě japonského originálu „šestitečkou“) byly vždy s větou následující zarovnané do jednoho segmentu, a byť lze najít pochopení pro rozhodnutí neukončené výpovědi takto zarovnávat, v rámci mého výzkumu jsem se takového případy rozhodl ze zkoumaného vzorku vyřadit. Dále jsem také nebral v potaz nadpisy vojenské dokumentace, které se nalézají v *Kafkovi na pobřeží*.

Budeme-li se zabírat reprezentativností finálního vzorku (celkem 1948 položek), lze na ni nahlížet dvojím pohledem – v rámci výzkumu kvantitativního a v rámci výzkumu kvalitativního. Jako referenční bod nám pak může posloužit objem dat, se kterým pracovala Nádvořníková ve své studii.

V případě reprezentativnosti pro výzkum kvantitativní je nutné přiznat, že rozdíl mezi mými necelými dvěma tisíci položkami a hodnotami, se kterými operovala Nádvořníková, je zcela propastný.⁹ Tento nepoměr nicméně pramení ze zcela rozdílných fází, v nichž se jednotlivé projekty paralelních korpusů v době uskutečnění výzkumů nacházely. Zatímco anglicko-český korpus disponoval 178 položkami a byl již kompletně otagován, projekt japonsko-českého korpusu je teprve na svém počátku. Nádvořníková tak mohla velmi snadno za pomoci tagů <s> značících věty určit, jakým směrem je asymetrie vychýlena, kdežto v případě japonsko-českého korpusu, jenž zatím těmito tagy nedisponuje, byl takový postup nemožný. Typ asymetrie ve všech z 1948 příkladech proto musel být posuzován případ od případu. Přesto věřím, že získaný vzorek je možné považovat za dostatečně reprezentativní i pro výzkum kvantitativní.

Pro potřeby kvalitativního výzkumu lze pak soubor dat o téměř dvou tisících položkách bezpečně prohlásit za zcela dostačující. Při srovnání s Nádvořníkovou by se pak mohl jevit i jako lehce naddimenzovaný, jelikož v její studii bylo pro každý ze čtyř zkoumaných směrů

⁹ Nádvořníková tak např. ukazuje poměr jednotlivých typů asymetrie u překladů z angličtiny do češtiny na úctyhodném vzorku přesahující 72 tisíc výskytů, a i její nejmenší vzorek u překladů z češtiny do francouzštiny má stále 15 tisíc položek.

překladu náhodně vybráno pět set příkladů. Vzorek vytvořený pro potřeby této práce je tak svou velikostí oproti Nádvorníkové čtyřnásobný.

2.2 Klasifikace asymetrických segmentů

Zkompletování vzorku následovalo jeho roztřídění, kdy se základním třídícím principem stal zcela logicky poměr mezi větami výchozího a cílového jazyka překladu. V následujícím kroku bylo nicméně nutné přistoupit k jemnějšímu způsobu dělení, které proběhlo na základě gramatických a lexikálních prostředků, jež se objevovaly v asymetrických segmentech nejčastěji. Posledním krokem pak bylo nahlédnutí na takto roztříděné segmenty optikou teorie překladových univerzálií a posouzení, zda při překladu tohoto jevu nedochází k explicitaci, implicitaci, simplifikaci či normalizaci.

U asymetrických segmentů stojících proti sobě v poměru 1:2 (jedna japonská a dvě české věty) se jako nejvýhodnější třídící princip ukázalo dělení na případy, kdy asymetrie vzniká rozštěpením souvětí, a na případy ostatní. Při analýze a kategorizaci asymetrie vzniklé v důsledku rozdělení souvětí bylo za základní rámec přístupu vybráno dělení využívané v gramatice japonského jazyka *Gendai nihongo bunpó* (*Gendai nihongo bunpó* 6, 2008: 5). Souvětí jsou tak v mé práci nejprve tříděna na souvětí s vedlejší větou obsahovou, přívlastkovou, příslovečnou a na souvětí souřadně spojená, v následujícím kroku je využito i jemnější dělení, které zohledňuje nejen podtypy jednotlivých druhů vedlejších vět, ale i konkrétní gramatické a lexikální prostředky v nich se objevující. Asymetrie, u kterých k odštěpení nedochází na hranici vět stojících vůči sobě v parataktickém či hypotaktickém vztahu, jsou pak tříděny dle jednotlivých jazykových prostředků či situací objevených se ve výchozím textu.

Obdobně je přistupováno i k příčinám vzniku asymetrickým segmentů v poměru 2:1 (dvě japonské věty a jedna česká), u kterých s ohledem na jejich rozmanitost nebylo možné přijít s jiným zastřešujícím principem, než pouhým dělením na konkrétní jazykové prostředky a situace. Do skupiny *Ostatní* jsou pak řazeny ty segmenty, u kterých došlo souběžně ke spojení a rozdělení vět (vzniká tak poměr 2:2), a případy překladů, v nichž zůstala zcela nepřeložena pasáž přítomná v textu výchozím.

Závěrem je nutné zmínit i počet výskytu daného jevu, jenž je minimální hranicí pro jeho zařazení do naší analýzy. Tento limit byl stanoven na velmi nízkou hodnotu, a to pouhých pět výskytů, kdy toto rozhodnutí bylo motivováno především snahou představit v našem výzkumu asymetrii nejen v její centrální formě, ale i v její méně frekventovaných podobách. Případy

s nižší frekvencí výskytu než pět pak byly řazeny společně se segmenty, u kterých nelze jednoznačně určit důvod vzniku asymetrie, do kategorie *Neklasifikované případy*.

2.3 Zobrazení distribuce asymetrie v jednotlivých překladech

V poslední kapitole této práce se pak k asymetrickým segmentům nepřistupuje pouze na základe jazykových prostředků či situací přítomných ve výchozím textu, ale určujícím se nejprve stává, z jaké knihy daný asymetrický segment pochází. Pro vizualizaci distribuce asymetrických segmentů u šestice zkoumaných próz byly použity sloupcové grafy, kdy osa x značí celý rozsah knihy a osa y procentuální zastoupení asymetrických segmentů vůči segmentům symetrickým. Jednotlivé sloupce vždy znázorňují pět procent z rozsahu celé knihy. Na základě těchto grafů je pak možné ukázat nejen porovnání míry asymetričnosti u sledovaných překladů, ale případně i lokalizovat problematické pasáže, kde je výskyt asymetrických segmentů výrazně vyšší než ve zbývajících pasážích překladu.

3. Analýza

V následující kapitole jsou prezentovány výsledky kvantitativní a kvalitativní analýzy, jež byla provedena na vzorku asymetrických segmentů z japonsko-českého paralelního korpusu. V první podkapitole jsou představeny výsledky výzkumu, jenž si kladl za cíl určit rozložení jednotlivých druhů asymetrie v rámci zkoumaného souboru dat, a zároveň jsou okomentovány obecné důsledky, které lze z těchto výsledků vyvozovat. V následující trojici podkapitol jsou pak na příkladových větách ukazovány jednotlivé jazykové jevy, jež se ukázaly být nejčastějšími příčinami vzniku nepoměru mezi větnými segmenty ve výchozím a cílovém jazyce.

3.1 Zastoupení typů asymetrie

Během překladu může dojít k posunu ve větné segmentaci dvojím směrem – buďto dochází k rozštěpení jedné věty z textu výchozího do dvou (a více) jednotek v textu cílovém, nebo naopak dochází ke spojení dvou (a více) větných jednotek do jedné komplexnější věty, nejčastěji do souvětí (parataktického i hypotaktického). Zvláštní kategorii pak tvoří případy, u nichž je v důsledku současného štěpení a spojování vět sice zachován poměr počtu vět, původní text s překladem si však neodpovídá v hranicích vět. S ohledem na relativně nízký počet takovýchto asymetrických segmentů a skutečnost, že by bylo nutné příčiny daných překladů posuzovat, vzhledem k jejich rozmanitosti, vždy případ od případu, rozhodl jsem se je v rámci výzkumu zařadit do kategorie *Ostatní* a věnovat se jim pouze okrajově. Tato kategorie dále obsahuje i ty segmenty, u kterých byl za příčinu vzniku asymetrie určen nepřesný či chybný překlad. Celkové počty výskytů jednotlivých typů asymetrie znázorňuje tabulka č. 2.

Typ asymetrie	Počet výskytů
Poměr 1:2	1010
Poměr 2:1	793
Ostatní	145
Celkem:	1948

Tabulka č. 2

Z této tabulky je patrné, že asymetrické segmenty, u kterých došlo k rozštěpení věty z výchozího textu, jsou v rámci námi zkoumaného vzorku dat zastoupeny častěji než asymetrie v opačném směru. Optikou teorie o informační nasycenosti by pak šlo na toto zjištění nahlížet jako na projev vyšší míry nasycenosti u japonských jazykových prostředků (v rámci námi sledované dvojice jazyků). Vyřknutí takto jednoznačného závěru však dle mne brání dvě

zásadní skutečnosti. Tou je již v předchozí kapitole zmíněná nutnost výzkumu překladů z češtiny do japonštiny, na základě kterého by bylo možné verifikovat tezi, že vzhledem k vyšší frekvenci asymetrie typu 2:1 v českých překladech bude u překladů ve směru opačném častější asymetrie typu 1:2. V druhé řadě jsou to pak samotné, níže prezentované výsledky kvantitativního výzkumů, které dle mne obecnou aplikovatelnost této teorie na danou problematiku zpochybňují.

3.2 Segmenty s poměrem 1:2

Způsob klasifikace jednotlivých jevů, které byly shledány jako nejčastější příčiny vzniku asymetrie v poměru 1:2, byl shrnut již v metodologické kapitole. V podkapitolách 3.2.1 až 3.2.5 jsou proto shrnuty případy, kdy je souvětí z výchozího textu rozštěpeno na více vět v textu cílovém, podkapitoly 3.2.6 až 3.2.11 jsou pak věnovány ostatním příčinám vzniku tohoto typu asymetrie.

3.2.1 Souřadně spojené věty hlavní

Než se pustíme do samotné klasifikace různých parataktických jazykových prostředků a shrnutí frekvence jejich výskytů v asymetrických segmentech, je nutné nejprve upřesnit způsob, jímž je v této podkapitole nakládáno s pojmy věta hlavní a věta vedlejší, a předejít tak případnému nepochopení, jež může vyplynout z rozdílného chápání této dvojice termínů v české a japonské lingvistické tradici. Zatímco v české gramatice se v případě souřadného spojení vždy mluví pouze o větách hlavních, v *Gendai nihongo bunpó*, z které v této práci vycházíme, jsou nadále rozlišovány věty hlavní a věty závislé. Pravdou nicméně je, že se jedná o dělení pouze formální a jediný benefit, jenž dodržování tohoto dělení nese, je vyšší přehlednost a jednoznačnost při popisu souvětí. V samotné definici totiž stojí, že věty závislé nejsou větami závislými v pravém slova smyslu a že jsou si s větou hlavní (řídící) ekvivalentní (*Gendai nihongo bunpó* 6, 2008: 252). U popisu japonských vět nicméně hodlám toto názvosloví dodržovat, a to právě z důvodu výše zmíněné jednoznačnosti.

V *Gendai nihongo bunpó* jsou u souřadně spojených vět rozlišovány tři hlavní podtypy: spojení spojkami が a けれど, spojení spojovací partikulí し a spojení přechodníkem či adverbialním tvarem slovesa. Čtvrtou a poslední skupina pak tvoří nesourodý soubor různých parataktických prostředků (のに対して, 一方で, 反面, うえに, ばかりか, だけではなく), ani

jeden z nich se však neprokázal být příčinou vzniku asymetrie, a v dalším výkladu tak na tuto skupinu není brán zřetel.

Příčina asymetrie	Počet výskytů
Spojky が a けれど	81
Spojovací partikule し	75
Přechodníky	104
Slovesa v adverbialním tvaru	118
Celkem:	378

Tabulka č. 3

3.2.1.1 Spojky が a けれど

U souřadně spojených souvětí se spojkami が či けれど je v *Gendai Nihongo bunpó* uvažováno pět možných druhů užití. Centrální význam tohoto spojení, stavění vět do prostého kontrastu, se ve zkoumaném vzorku objevil pouze třikrát.¹⁰ Ostatně u natolik základního významu, kterým prostý kontrast bezesporu je, se nedá předpokládat, že by se stal významnější příčinou vzniku asymetrie. Obdobná situace nastala i u užití nejokrajovějšího, tedy konstrukcí, kdy jsou tyto spojky použity ve funkci koncových partikulí.¹¹ V souboru asymetrických segmentů se takový případ neobjevil ani jednou.

Třetí možná významová varianta se sice ve zkoumaném vzorku vyskytuje již častěji (8 výskytů), stále se ale jedná o velmi okrajový způsob užití, a jednotlivá rozštěpení je proto nutné vnímat spíše jako individuální rozhodnutí překladatele zjednodušit a zpřehlednit dané souvětí (př. 1, 2). Konkrétně se pak jedná o situace, kdy sice významy vět stojí stejně jako v případě významu primárního ve vzájemné opozici, liší se však od sebe nuancí nenaplnění představ mluvčího (ta je vyjádřena ve větě hlavní). Tyto případy užití spojek が a けれど se tak co do svého významu blíží konstrukcím se spojovací partikulí のに, byť v porovnání s ní jsou významově o poznání slabší. (*Gendai nihongo bunpó* 6, 2008: 260) Tuto blízkost lze pak demonstrovat i na příkladové větě č. 1, kde je spojka が přeložena jako *však*.

Př. 1: 新潟県のあまり裕福とは言えない農家の次男坊だったのだが、奨学金をもらって東京大学を優秀な成績で卒業し、運輸省のエリート官僚になった。

¹⁰ Např. 「どれくらい好き？」と僕は訊いたが、彼女は答えなかった。"A jak moc?" zeptal jsem se pro změnu zase já. Ale Midori neodpověděla. (*Norské dřevo* 8575)

¹¹ Např. お客様がお見えになりましたけど。nebo うん、ちょっと高かったけどね。

Narodil se jako druhý syn v ne zrovna bohaté rolnické rodině v prefektuře Niigata. Získal však stipendium a s vynikajícími výsledky absolvoval Tokijskou univerzitu, díky čemuž se stal vysokým úředníkem na ministerstvu dopravy.
(Kronika ptáčka na klíček 1607)

Př. 2: ワンピースは何の飾りもないごくシンプルなデザインのものだったが、島本さんが着ていると、それはこのうえなく上品で装飾的に見えた。

Šaty byly úplně jednoduché, bez jakýchkoli ozdob. Na ní ale vypadaly jako ten nejluxusnější značkový model. (Kafka na pobřeží 4119)

U zbývajících dvou druhů užití spojek が a けど se příčiny vzniku asymetrie zdají být již jednoznačnějšími, a s ohledem na frekvenci jejich výskytu lze tak mluvit i o obecnějším trendu v rámci asymetrie typu 2:1. První druh užití z této dvojice tvoří případy, kdy skrze přiznání významového rozporu mezi větou řídicí a větou závislou dochází k zdůraznění výpovědi ve větě řídicí. (Gendai nihongo bunpó 6, 2008: 260) Právě snahou zdůraznit toto posílení významu lze pak dle mne vysvětlit, proč se u překladů v následující dvojici příkladových vět (př. 3, 4) vyskytuje spojka *ale* v atypické pozici na začátku věty. Jednalo by se tak o projev explicitace, kdy rozdělení vět podtrhuje zdůraznění, které je již implicitně přítomno v japonském originále. Otázkou však samozřejmě zůstává, do jaké míry lze toto možné vysvětlení považovat za obecně platné. Pro vyvrácení či potvrzení hypotézy, že překladatele rozdělují tato souvětí s cílem správně a přesně přeložit implicitní význam japonské věty, by byl nutný další výzkum, který by zohledňoval i případy užití, u nichž k tomuto rozdělení nedochází.

Př. 3: それは僕にもよくわからないんだけど、たぶんそうだと思う。

Já sám nevím. Ale vypadá to, že asi jo. (Kafka na pobřeží 2391)

Př. 4: 考えてみれば変な話だが、結果的にはそれがいちばん気楽だったし、うまくいった。

Asi to zní divně. Ale vždycky se to ohromně vydařilo a bylo to velice příjemné.
(Norské dřevo 620)

Poslední a zároveň nejpočetnější (43 výskytů) způsob užití zde sledované dvojice spojek tvoří případy, kdy věta závislá uvádí komunikačního partnera do kontextu a napomáhá tak snazšímu průběhu komunikace – často se tak nejedná o vyhraněný odporovací vztah, ale jejich užití je motivováno spíše pragmaticky (Sugito 1989). Věta závislá tak v řadě případů uvozuje

a vysvětluje otázku přítomnou ve větě hlavní (př. 5, 6), běžné jsou ale i případy s jinou modalitou (př. 7).

Př. 5: あたっているのは私ばかりみたいな気がするんだけど、それはどうして？

Mám pocit, že se na jiných vybívám jenom já. Proč? (Kronika ptáčka na klíček 937)

Př. 6: ちょっと、念のために、聞いておきたいんだが、いままでに、こんな目にあったのは、ぼくが始めてなんだろうか？

Jen tak pro informaci bych se chtěl na něco zeptat. Jsem já první, komu se tady něco takového stalo? (Písečná žena 2064)

Př. 7: 大学の授業でクローデルを読み、ラシーヌを読み、エイゼンシュテインを読んだが、それらの本は僕に殆んど何も訴えかけてこなかった。

Ve škole jsme četli Claudela, Racina a Eizensteina. Byla to pro mě jen samá nic neříkající jména. (Norské dřevo 818)

S ohledem na skutečnost, že u příkladů č. 5 a 7 jsou spojovací výrazy stále nositeli odporovací významu (byť nikterak silného), je nutné v jejich případě jako příčinu vzniku asymetrie uvažovat simplifikaci, kdy vynecháním odporovací vztahu nedochází k zásadnějšímu významovému posunu, a rozdělení vět je tak motivované především snahou zjednodušit větnou konstrukci v cílovém textu. Naopak v případě věty č. 6 spojka が zcela ztrácí svůj původní odporovací význam a její užití je pouze pragmatické. Překladatel se následně s touto nestandardně napojenou uvozovací větou (z pohledu českého jazyka) vyrovnal jejím odpojením od zbytku promluvy. Jedná se tak o projev normalizace.

3.2.1.2 Spojovací partikule し

Spojovací partikuli し lze použít dvojím možným způsobem. Primárně plní kumulativní funkci a zároveň zdůrazňuje koexistenci takto napojených jednotek (na rozdíl od přechodníkových tvarů či spojení pomocí adverbialního tvaru slovesa se tak nejedná o prostý výčet). Jejím druhým způsobem užití je pak souhrnné vyjmenování důvodů pro existenci stavu nebo aktivity vyjádřené ve větě hlavní (nejedná se však o příčinnou vedlejší větu, ale o příčinnou parataxi). Časté jsou také situace, kdy je přímo uveden pouze jeden důvod a existence dalších je implicitně vyjádřena právě použitím této spojovací partikule. (Gendai nihongo bunpó 6, 2008: 265-266)

V asymetrických segmentech se し ve svém primárním významu objevuje velice zřídka (př. 8, 9), a naopak případy udávání důvodů tvoří naprostou většinu za všech 75 výskytů (př. 10, 11, 12).

Př. 8: 「すごく小さな声でしゃべるし、返事しなくていいし、途中でそのまま眠っちゃってもいいから」

„Budu mluvit hodně potichoučku a ty mi nemusíš ani odpovídat. Klidně mezitím můžeš spát.“ (Kronika ptáčka na klíček 561)

Př. 9: 彼女自身はなにも食べないし、なにも飲まない。

Ona sama nejí nic. Ani nic nepije. (Kafka na pobřeží 16396)

Př. 10: 外泊許可をとるのはけっこう面倒なのだが、彼の場合は殆んどフリーパスだったし、彼が口をきいてくれる限り僕のも同様だった。

Dostat na noc propustku byla skoro nemožnost, ale ne pro Nagasawu. Pro něj byla propustka něco jako permanentní volný lístek. A pokud za mne ztratil jediné slovo, tak pro mě zrovna tak. (Norské dřevo 997)

Př. 11: 「ここに来る高校生といえば君くらいだし、たぶん君のことだと思ったんだ」と彼は言う。

"Myslel jsem si, že to bude pro tebe. Žádné jiné středoškoláky tu totiž momentálně nemáme," říká mi. (Kafka na pobřeží 1887)

Př. 12: とくに印象的な風景だとも思わなかったし、十八年後もその風景を細部まで覚えているかもしれないとは考えつきもしなかった。

Neudělala na mě žádný zvláštní dojem. Vůbec by mě nenapadlo, že si ji budu ještě po osmnácti letech pamatovat do všech podrobností. (Norské dřevo 41)

U příkladových vět č. 8 a 9 lze za pravděpodobnou příčinu rozdělení vět uvažovat v relativní slabosti tohoto souřadného spojení a obecné simplifikační tendenci zjednodušovat souvětí. U příkladu č. 9, vzhledem k zřetězení dvou vět závislých, lze navíc mluvit o projevu normalizační tendence, jež rozdělením zamezila stylisticky nevhodnému opakování spojky *a* v rámci jedné věty.

V případě překladů vět, kde je し použito pro shrnutí důvodů pro existenci skutečnosti ve větě hlavní, je tento příčinný vztah vyjádřen zpravidla adverbii – *pokud* v příkladu č. 10 a *totiž* v příkladu č. 11. Výjimkou však nejsou ani případy (př. 12), kdy dochází k zastření tohoto vztahu, a příčinnost tak není na první pohled z překladu patrná. Zajímavým řešením je i

prohození pořadí vět u příkladové věty č. 11, které lze interpretovat jako snahu o posílení příčinného vztahu. Je tak zřejmé, že z pohledu teorie překladových univerzálií se u tohoto způsobu užití し mísí explicitace s implicitací. Zdali dojde ke zdůraznění, nebo naopak oslabení příčinného vztahu pak záleží především na konkrétní situaci a rozhodnutí překladatele.

3.2.1.3 Přechodníky a slovesa v adverbialním tvaru

Nejméně příznakovým jazykovým prostředkem parataxe jsou přechodníky a slovesa v adverbialním tvaru. Obdobně jako v případě spojovací partikule し se však nejedná o natolik silné spojení, aby v řadě případů nebylo náchylné k rozdělení. Toto rozdělení lze pak vnímat jako projev simplifikace a obecného tíhnutí překladů ke kratším souvětím. Navíc v případě odstranění takto základní parataxe nedochází k žádné zásadnější významové ztrátě a jak je z celkového počtu 221 výskytů těchto prostředků v námi sledovaném vzorku asymetrií zřejmé, tato simplifikační tendence bezesporu patří k nejvýraznějším fenoménům japonsko-českých překladů.

Př. 13: 静かな暮しも、やがてお爺さんが弱って母家の西側の洋室に寝たままとなり、お婆さんには屋敷全体が及ぼしてくるこまごまとした仕事が負担の度をこえてきた。

Jejich poklidný život se však stejně nakonec změnil, jelikož starý pán postupem času hodně zeslábl a musel natrvalo ulehnout v ložnici v západní části hlavního domu. Veškerá starost o pozemek tak spadla na bedra jeho ženy, ovšem tento úkol se ukázal být nad její síly. (Kočičí host 259)

Př. 14: 女に何か一言、声をかけてやりたい誘惑にかられ、つなぎに一服しようと、タバコに火をつけてみた。

Pudilo ho pokušení trochu s ní promluvit. Chtěl si nejdřív zakouřit, aby se uvedl do nálady, a pokoušel se zapálit cigaretu. (Písečná žena 1104)

Př. 15: もっと大きくて、もっと強力な笛をね。

Mnohem větší. A mnohem mocnější. (Kafka na pobřeží 16261)

Př. 16: 背の高い兵隊は眼鏡をとり、指で鼻のわきを何度かごしごしとこすり、それからまた眼鏡をかける。

Vyšší si sundá brýle a prstem si párkrát promne po straně nos. Pak si brýle zas nasadí. (Kafka na pobřeží 15571)

Př. 17: 二人部屋は六畳間をもう少し細長くしたくらいの広さで、つきあたりの壁にアルミ枠の窓がついていて、窓の前に背中あわせに勉強できるように机と椅子がセットされている。

Pokoje pro dva měly asi dvanáct metrů čtverečních. Naproti dveřím okno v hliníkovém rámu, před ním zády k sobě dva stolky a židle k učení. (Norské dřevo 333)

Př. 18: 前と同じチューワーズがやってきて、僕の隣りに腰を下ろし、もう大丈夫か訊ねた。

Stejně jako před chvílí přichází letuška a sedá si vedle mne. Ptá se, jestli už je mi lépe. (Norské dřevo 22)

Př. 19: 隣の家も稲妻小路も、表通りからの目にすっかり曝されていて、雪はさらに降りつづいた。

Stále vytrvale sněžilo. Z hlavní ulice teď bylo zřetelně vidět Bleskovou uličku i sousední dům. (Kočí host 1115)

Příkladové věty č. 13, 14 a 15 jsou typickými ukázkami způsobu rozdělení těchto parataktických souvětí, a dle mne nepotřebují detailnějšího komentáře. Na případech č. 17, 18 a 19 lze demonstrovat, že v situacích, kdy dojde k zřetězení více větných úseků (a to i prostřednictvím kombinace spojení za pomoci adverbálních tvarů i přechodníků v rámci jednoho souvětí), může dojít k jejich rozdělení v libovolném místě připojení. Častější jsou však případy, kdy je souvětí rozděleno až v místě posledního parataktického napojení. Na posledním příkladu lze pak vidět jev, jenž byl registrován i u spojení skrze spojovací partikuli し, a to prohození pořadí vět.

Záporné formy přechodníků (ず, ずに, なくて, ないで) se pak v asymetrických segmentech prakticky neobjevují. Výjimku tvoří pouze tvar ず, byť se svými šesti výskyty se jedná o zcela okrajový jev.

Př. 20: それが、敵意であるのか、それとも笑いをこらえた嘲りであるのかも、判断がつかず、ますます耐えがたく、男を追いつめるのだ。

Nebyl s to posoudit, zda je v něm nenávist nebo jen smích, skrývající opovržení. Pronásledoval ho stále nesnesitelněji. (Písečná žena 1867)

3.2.2 Souřadně spojené věty vedlejší

Ke vzniku parataktického vztahu samozřejmě nedochází pouze mezi větou hlavní a větami vedlejšími, ale i navzájem mezi nimi. Centrálními prostředky této parataxe jsou

konstrukce s たり (př. 22, 23) a s か (v asymetrických segmentech se neobjevila¹²), dále do ní patří i případy, kdy dochází ke spojení vedlejších vět pomocí spojovací partikule とか (př. 24). V případě věty č. 22 sice nelze jednoznačně určit příčinu tohoto rozdělení, ale pravděpodobně lze uvažovat explicitaci, v jejímž důsledku dochází k posílení a zdůraznění toho, že si dívka, o které se ve větě mluví, zkrátka užívá života. Obdobně lze uvažovat i u příkladu č. 23. U konstrukcí s たり lze však předpokládat, že k vzniku asymetrie u nich dochází v minimálním množství případů, byť konkrétní důkazy by samozřejmě přinesl až výzkum, který by sledoval překlady tohoto jevu i v symetrických segmentech. Analogicky lze chápat i věty s とか; tedy jako jev, jenž se jako příčina asymetrie objevuje velmi sporadicky. V celkovém vzorku se totiž tyto dva typy konstrukcí objevily pouze v sedmi případech.

Př. 22: あとは料理を習ったり、婚約者とデートしたり、映画を見に行ったり、ぼおっとしたり、とにかく人生を楽しんでいるわね。

Pak se učí vařit a chodí randit se snoubencem, do kina anebo jen tak lenoší. Prostě užívá života. (Norské dřevo 8090)

Př. 23: それはある場合には僕を慰めたり、あるいは励ましたりもしてくれた。

Občas mě jím dokázala utěšit. Nebo povzbudit.
(Na jih od hranic, na západ od slunce 64)

Př. 25: サッカー大会でどこのクラスが優勝したとか、物理の教師が階段で転んで入院したとか、そういう愚にもつかない記事を書いてただけだ。

Psal jsem o tom, která třída vyhrála fotbalový turnaj nebo jak učitel fyziky skončil v nemocnici, když spadl se schodů. Jen takovéto pitomosti. (Kronika ptáčka na klíček 93)

3.2.3 Souvětí s vedlejší obsahovou větou

Souvětími s vedlejší větou obsahovou se rozumí ty případy, kdy se vedlejší věta za pomoci spony stává součástí přísudku, nebo situace, kdy se věta závislá ocitne ve vztahu vůči predikátu věty řídící v pozici podmětu či jeho nepodmětového doplnění, tzv. komplementu. (Gendai nihongo bunpó 6, 2008: 13) Tradičně se tato kategorie dále dělí na tři různé podtypy: jmenné, citační a tázací obsahové vedlejší věty. Jak je patrné z tabulky č. 4, z této trojice patří mezi výraznější příčiny asymetrie pouze vedlejší věty citační, pro úplnost budou ale stručně okomentovány všechny tři.

¹² Příkladem takovéto konstrukce může být např. věta: 掲示をするか、メールを流すかして知らせします。

Příčina asymetrie	Počet výskytů
Jmenné obsahové vedlejší věty	16
Citační obsahové vedlejší věty	132
Tázací obsahové vedlejší věty	11
Celkem:	159

Tabulka č. 4

3.2.3.1 Jmenné obsahové vedlejší věty

Jmenné obsahové věty vedlejší lze klasifikovat jako věty, které v rámci souvětí vystupují ve funkci subjektu, komplementu přísudku či jsou přímo součástí predikátu. Jejich dalším typickým rysem je přítomnost substantivizujících prostředků *こと*, *の* a *ところ* (s výjimkou několika ustálených slovních spojení). (Gendai nihongo bunpó 6, 2008: 26) Z celkových šestnácti výskytů v asymetrických segmentech se až na jednu výjimku vždy jedná o jmennou větu v pozici subjektu, motivace pro rozdělení vět se však různí a ve většině případů se navíc jedná o překlady velmi volné. V případě příkladové věty č. 25 lze tak sice mluvit o pragmatické explicitaci provedené za účelem zdůraznění skutečnosti, že mluvčí promluvy si opravdu nepřeje, aby se na danou záležitost nezapomnělo, otázkou však zůstává, jak vykládat motivaci pro překlady ve větách č. 26 nebo č. 27. A to navíc v případě, kdy překlad u věty č. 27 je zjevně chybný. U příkladu č. 28 lze pak opět mluvit o explicitaci, kdy dochází k vyčlenění části vedlejší věty stojící v pozici předmětu a zdůraznění skutečnosti, že dotčený byl skutečně mrtvý.

Př. 25: 最後に、もう一つだけ、忘れてほしくないことは、おれの疑問に、おまえ自身も、ついにはっきりとは答えられなかったという点だ。

Nakonec je tu ještě jenom jedna věc, na kterou bych nerad, aby se zapomnělo. Je to ta záležitost, ve které jsi mi ani ty sama nedovedla dát jasnou odpověď na mé pochybnosti. (Písečná žena 3514)

Př. 26: 私の言っていることは伝わっているかな？

Mluvím dost srozumitelně? Rozumíš mi? (Kronika ptáčka na klíček 5153)

Př. 27: 私があそこを出られたのは、直子とあなたのおかげなのよ。

Já jsem odtamtud musela odejít. Kvůli tobě a Naoko. (Norské dřevo 8932)

Př. 28: 朝お手伝いさんが掃除にやってきて、彼がこたつの上につっぷして死んでいるのをみつけたのだ。

Ráno prý za ním přišla uklízečka a našla ho skloněného nad ohřívadlem. Byl mrtvý. (Kronika ptáčka na klíček 3948)

3.2.3.2 Citační obsahové vedlejší věty

Citační obsahové vedlejší věty patřily ve zkoumaném vzorku mezi jedny z nejčastějších příčin vzniku asymetrie – zjištění, které se s přihlédnutím k rozdílnosti značení přímých řečí v námi sledované dvojici jazyků, nemůže zdát býti překvapivým. Ostatně můžu zde předznamenat, že se k této problematice vrátíme v podkapitole sledující asymetrii opačného poměru. Ať se ale jedná o asymetrii typu 2:1, nebo 1:2, vždy lze mluvit o prototypickém příkladu normalizace, jelikož nepoměr v počtu vět mezi výchozím a cílovým jazykem vždy pramení ze snahy přiblížit podobu překladu standartu cílového jazyka, viz příklady č. 29 a 30.

Př. 29: 僕がヌード写真を貼ると「ねえ、ワタナベ君さ、ぼ、ぼくはこういうのあまり好きじゃないんだよ」と言ってそれをはがし、かわりに運河の写真を貼ったのだ。

Když jsem se jednou pokusil vylepit na zeď slečnu, řekl mi naráz: "H-hele, Watanabe, m-m-mně se tyhle fotky moc nelíbí," obrázek strhl a místo něj vylepil amsterodamský kanál. (Norské dřevo 364)

Př. 30: 「色もいいし、感じも明るいし」とか、そういうことを長々と一言ただらうと思う。

„Pěkná barva, působí zajímavě.“ A ještě by si ji dlouze prohlížel.
(Kronika ptáčka na klíček 1178)

Mezi citační obsahové věty však nepatří pouze přímé promluvy, ale i promluvy nepřímé (př. 31, 32). Jelikož se však v souboru 132 citačních obsahových vedlejších vět vykytuje pouze 14 případů těchto nepřímých řečí, je nemožné jednoznačně generalizovat příčinu vzniku jimi způsobené asymetrie. Buďto se jedná o velmi volné překlady jako je tomu u příkladu č. 32, nebo nelze jednoznačně pojmenovat příčiny výběru dané varianty překladu, např. u příkladu č. 31 není příliš obtížné si představit verzi, v níž by k rozdělení vět nedošlo. Zcela atypický je pak případ, kdy je nepřímá řeč v cílovém textu přeložena jako řeč přímá (př. 33).

Př. 31: じいちゃんが死んだときもたしかにきつかったけど、これほどじゃなかったよな、と彼は思った。

Když umřel můj vlastní děda, tak to bylo taky drsný, napadlo ho. Ale ne tak, jako teď.
(Kafka na pobřeží 14735)

Př. 32: でもさ俺はね、待つのはあんまり得意な方じゃないんだ、と青年は石に向かって言った。

I když takové čekání není právě jeho nejsilnější stránka. Což taky kameni vysvětlil.
(Kafka na pobřeží 16021)

Př. 33: だめ、待ちなさい、という妻の声よりも先に、狩猫へ動いたチビの牙が、シヤコを遠ざけようとした妻の掌にふかぶかと食い込んでいた。

„Nesmíš! Musíš počkat!“ Má žena to ani nedořekla, když vtom Čibi ve snaze urvat kořist zabořila tesáky do ruky, která jí krevetu upírala. (Kočičí host 334)

3.2.3.3 Tázací obsahové vedlejší věty

Posledním typem jsou pak tázací obsahové vedlejší věty, které jsou ve své podstatě větami tázacími, jež ztratily svou nezávislost a dostaly se do pozice závislé na hlavní větě. Ve většině případů je v jejich finální pozici přítomna koncová partikule か či složená spojovací partikule かどうか, možné jsou ale i jiné varianty zakončení.

V našem vzorku se vyskytlo celkem 11 segmentů tohoto typu, a to nejen v případech, kdy se ve vedlejší větě očitly ve vzájemném kontrastu dvě možnosti (př. 34), ale i u vedlejších tázacích vět s klasickou zjišťovací otázkou (př. 35). U první příkladové věty lze vznik asymetrie vyložit jako explicitaci, jejímž provedením došlo k osamostatnění vedlejší věty a k jejímu povýšení na běžnou tázací větu. U druhého příkladu se pak jedná spíše o simplifikaci, jež zjednodušuje relativně komplexní souvětí.

Př. 34: でもそれが苛立ちなのか怒りなのか、僕にはよくわからなかった。

Byla to jen podrážděnost, nebo už hněv? Sám jsem netušil.
(Na jih od hranic, na západ od slunce 3989)

Př. 35: 物の配置が落ち着き、季節のめぐりが敷地ごと感じられるようになったせいか、ここに住むのだと、あらためて構えつつあった。

Když znovu zavládl klid a všechno se vrátilo na své místo, zaplavil mě pocit souznění s novým domovem. Snad na mě tolik zapůsobila ta změna ročního období.
(Kočičí host 180)

3.2.4. Souvětí s přívlastkovou větou

Vedlejší věty přívlastkové, tedy věty modifikující podstatné jméno, se ve zkoumaném souboru asymetrických segmentů objevily ve 23 případech. Z nich je na první pohled zřejmé, že se s těmito souvětími české překlady vypořádávají dvojím možným způsobem – buďto u nich dochází k vynětí a následovnému odsunutí přívlastkové věty do věty navazující (př. 36, 37) nebo ke spojení přívlastkové věty se substantivem, které modifikuje, a k jejich následovnému osamostatnění (př. 38, 39). Jak je patrné z uvedených příkladových vět, tyto překlady jsou motivovány snahou zjednodušit složitější japonská souvětí a lze tak mluvit o

typickém projevu simplifikační překladové univerzálie. V některých případech lze ale uvažovat i vliv normalizace. Např. u věty č. 36 si sice lze představit několik variant, v nichž by byla přívlastková věta vedlejší zachována, ale varianta s jejím oddělením zní nejpřirozeněji.

Př. 36: 高松市の郊外に、旧家のお金持ちが自宅の書庫を改築してつくった私立図書館がある。

Poblíž Takamacu je jedna soukromá knihovna. Vznikla tak, že nějaký bohatý starousedlík přestavěl budovu se svými sbírkami knih. (Kafka na pobřeží 1047)

Př. 37: 睡眠中にかぶる、ビニール製の小型天幕の考案や、焼いた砂のなかに魚をうめて蒸し焼きにする工夫なども、けっこう時を過ぎがいのあるものにしてくれた。

Čas si také výborně krátil tím, že vymýšlel různá zlepšení a dělal drobné objevy. Tak vyrobil malá nebesa z PVC, která se roztahovala nad lůžkem v době spánku, nebo přišel na to, že se dají pěkně dusit ryby v rozpáleném písku. (Písečná žena 3881)

Př. 38: 女は忙しそうに歩きまわっているウェイターをよびとめて、ペリエを注文した。

Kolem stále ve spěchu pobíhal číšník. Žena ho přivolala a objednala si Perrier. (Kronika ptáčka na klíček 1251)

Př. 39: 台所の隅の、トイレの外びらきの戸が遊ぶ半畳の暗がりに、スクリーンのように懸る窓は、家でただひとつ北へ向い、浅い春の寒気に閉ざされたままでいた。

Okno, které připomínalo promítací plátno visící na zdi, se nacházelo v temném koutě o velikosti asi půlky rohože hned vedle dveří na toaletu. Bylo to jediné okno v domě obrácené na sever. Jaro bylo zatím chladné, takže jsme je nechávali zavřené. (Kočičí host 240)

3.2.5 Souvětí s příslovečnou větou

Poslední velkou skupinou, jež je v *Gendai nihongo bunpó* vyčleňována, jsou tzv. souvětí s příslovečnou větou. Ta je dále dělena do podskupin s podmínkovými, časovými, účelovými a způsobovými vedlejšími větami. Jak ukazuje tabulka č. 5, nejméně výrazněji byly ve zkoumaném souboru asymetrických překladů zastoupeny vedlejší věty podmínkové. Naopak účelové vedlejší věty se jako příčina vzniku asymetrie neukázaly ani v jednom případě, a z následujícího výkladu tak byly zcela vyřazeny.

Příčina asymetrie	Počet výskytů
Podmínkové vedlejší věty	82
Časové vedlejší věty	13
Účelové vedlejší věty	0
Způsobové vedlejší věty	18
Celkem:	113

Tabulka č. 5

3.2.5.1 Podmínkové vedlejší věty

Souvětí s vedlejší větou podmínkovou lze definovat jako souvětí, ve kterých mezi větou hlavní a větou vedlejší existuje kauzální vztah. V *Gendai nihongo bunpó* jsou pak tyto vedlejší věty dále děleny do tří kategorií – podmínkových pravých, příčinných a přípustkových vedlejších vět. Z tabulky č. 6 je dále patrné, že nejvýrazněji byly v asymetrických segmentech zastoupeny vedlejší věty podmínkové, naopak jako zcela marginální příčina vzniku asymetrie se ukázaly vedlejší věty přípustkové.

Příčina asymetrie	Počet výskytů
Pravé podmínkové vedlejší věty	49
Příčinné vedlejší věty	25
Přípustkové vedlejší věty	8
Celkem:	82

Tabulka č. 6

3.2.5.1.1 Pravé podmínkové vedlejší věty

Pravými podmínkovými vedlejšími větami se rozumí ty případy, kdy realizace děje z věty vedlejší je nutnou podmínkou pro uskutečnění děje ve větě řídicí. Typickými jazykovými prostředky vytvářející podmínku jsou と, たら, ば a なら. V celkových 49 výskytech se partikule と objevila 43x, přípona たら 2x, přípona (れ)ば 3x a partikule なら pouze jednou.

Důvod pro tak častý výskyt partikule と je nasnadě. Vedlejší věty s touto partikulí (společně s příponou たら) mohou především v beletristických textech velmi často značit splněnou podmínku, tedy děj, který již proběhl v minulosti. Celé souvětí má pak významově velmi blízko k vyjádření časové posloupnosti, význam vzájemné podmíněnosti vedlejší a hlavní věty je pak naopak upozaděn. Ostatně splněné podmínkové vedlejší věty mají svým významem velmi blízko k souřadícímu přechodníkovému tvaru, který byl diskutován již v části 3.2.1.3. U příkladu č. 40 a 41 lze tak nejprve sledovat implicitační zastření významu podmíněnosti (v případě první věty si lze představit v českém překladu spojku *a*, u druhé pak spojku *ale*) a následného zjednodušení souvětí (obdobně jako tomu bylo u souřadných spojení v kapitole 3.2.1.3). Tímto procesem lze pak vysvětlit naprostou většinou pravých podmínkových vět s partikulí と, výjimky z tohoto pravidla jsou pak dle mne způsobeny spíše volností či nepřesností v překladu (př. 42).

Př. 40: 中休みのつもりで、息をつぎ、もうかなり来たはずだと思って、薄眼をあけてみると、おどろいたことに、まだ五メートルと上ってはいないのだ。

Řekl si, že si trochu odpočine, nadechl se a s představou, že už jistě vylezl pořádný kus, pootevřel trochu oči. Zarazilo ho, že to ještě není ani pět metrů. (Písečná žena 773)

Př. 41: ドアを開け放たれた玄関口で呼び鈴を押して待っていると、奥さんではなく、チビが出て来た。

Dveře byly otevřené, tak zazvonila a čekala v ústí chodby, až se někdo objeví. Nepřišla však sousedka, nýbrž Čibi. (Kočičí host 511)

Př. 42: 僕も同じように黙っていると、「辞めたいのなら辞めればいいじゃない」と彼女は言った。

Dál jsem se nevyptával, dokud Kumiko sama nedodala: „Chceš odejít, odejdi. (Kronika ptáčka na klíček 180)

Následující trojice příkladu je pak ukázkou segmentů, ve kterých se vyskytly zbývající prostředky pravých podmínkových vedlejších vět. Zatímco v případě reálných hypotetických podmínek ve větách č. 43 a 44 nelze vznik asymetrie vysvětlit jinak než jako důsledek více či méně volnějšího překladu, u příkladu č. 45 je rozdělení vět motivováno zdůrazněním informace, že mluvčímu bude stačit pouze odevzdání dokumentů. Jedná se tedy o příklad pragmatické explicitace.

Př. 43: これ以上彼女を傷つけたりしたら、もうとりかえしのつかないことになるわよ。

Už ji netrap. Nemuselo by to jít znova napravit. (Norské dřevo 9278)

Př. 44: そこは動かさずに、右手を梃子のようにつかえば、ずっと疲れも少なくてすみすよ。

„Nehýbejte s ní a pravou máte potom jako páku. Daleko míň se unavíte.“ (Písečná žena 2855)

Př. 45: 書簡さえこちらに渡してくれたなら、君たちにはそれ以上用事はない。

Mně stačí, když mi odevzdáš ty dokumenty. Nic víc po tobě nechci. (Kronika ptáčka na klíček 5119)

3.2.5.1.2 Příčinné vedlejší věty

Centrálním prostředkem příčinných vedlejších vět, tedy vět primárně vyjadřujících příčinu obsahu věty řídicí, jsou spojky から a ので. Vedle hlavního významu (př. 46, 47) lze ale rozlišovat i případy (př. 48), kdy vedlejší věta nevyjadřuje příčinnost v pravém slova smyslu, ale pouze pojmenovává okolnosti umožňující realizaci zatím neuskutečněného obsahu věty

hlavní.¹³ Srovnáme-li pak příklad č. 48 s dvojicí příčinných vět v centrálním významu, nelze si nevšimnout, výrazného rozdílu. Zatímco u vět č. 46 a 47 nelze jednoznačně určit, co vedlo překladatele k rozhodnutí zbavit se ve výchozím textu explicitně vyjádřené příčinnosti, v případě třetí příkladové věty lze tuto asymetrie vysvětlit jako důsledek normalizačního překladatelského procesu. Takto přeložená varianta zní přirozeně a zároveň u ní, na rozdíl od předchozí dvojice, nelze uvažovat jiný překlad, u kterého by nedošlo k implicitnímu zastření významu japonského originálu.

Př. 46: 話にきりがなさそうだったので、話題をかえてみることにした。

Tyhle řeči by mohly pokračovat donekonečna. Zkusil jsem změnit téma.
(Kronika ptáčka na klíček 512)

Př. 47: アルバイトに忙しくてキャンパスにもろくに顔を出さなかったから、なんとか四年で卒業できたのは僥倖と言ってもいいくらいだった。

A tak jsem většinu času trávil na brigádách, a ve škole se skoro neukazoval. Že jsem ve čtvrtém roce studia přesto absolvoval, byla spíš šťastná náhoda.
(Na jih od hranic, na západ od slunce 1048)

Př. 48: あさっての新幹線で三時二十分に東京駅に着くから迎えに来てくれる？

Přijedu pozítří ve tři dvacet odpoledne šinkansenem. Nešel bys mi naproti?
(Norské dřevo 8896)

3.2.5.1.3 Přípustkové vedlejší věty

Přípustkové vedlejší věty, jakožto prostředek vyjadřující nenaplnění předpokládané kauzality mezi větou řídicí a větou závislou, se v rámci podmínkových vět ukázaly jako zcela okrajový důvod pro vznik asymetrie. S ohledem na jejich nízkou frekvenci výskytu v rámci sledovaného vzorku pak nelze ani předpokládat, že by v rámci přípustkových vedlejších vět existoval hlubší systémový rozdíl mezi japonštinou a češtinou, s nímž by se překladatelé museli vypořádávat. Na uvedené dvojici ukázek lze pak demonstrovat, že příčina pro rozdělení japonského větného segmentu se u přípustkových vět může lišit. Zatímco u věty č. 49 lze mluvit o explicitním zdůraznění, příklad č. 50 byl spíše motivován snahou zjednodušit a zpřehlednit relativně složité souvětí.

¹³ V rámci našeho vzorku se ve větách s tímto necentrálním způsobem užití příčinných spojek vyskytuje pouze spojka から, spojka ので (celkem 6 výskytů) je tak používána výhradně ve větách s významem primárním. Toto zjištění odpovídá i *Gendai nihongo bunpó*, v níž se u sekundárního způsobu užití uvádí pouze příklady se spojkou から. Je však pravdou, že nemožnost užití spojky ので i v tomto významu se vysloveně neuvádí (*Gendai nihongo bunpó* 6, 2008: 125).

Př. 49: どうしてそんなうさん臭いところに二年もいたのだと訊かれても答えようがない。

Proč jsem se z ní vlastně neodstěhoval, když byla celá tak morálně pochybná? Ani sám nevím. (Norské dřevo 287)

Př. 50: それが心臓の鼓動のように、生存には欠かすことのできない反復であるとしても、心臓の鼓動だけが、生存のすべてではないこともまた事実なのだ。

Je to ten stereotyp nezbytný pro život jako tlukot srdce. Ale je zrovna tak pravda, že pouhý tlukot srdce ještě není celý život. (Písečná žena 3214)

3.2.5.2 Časové vedlejší věty

Vedlejší věty časové, druh příslovečných vedlejších vět časově upřesňující okolnosti děje či stavu věty hlavní, jsou dalším příkladem typu souvětí objevujícího se v asymetrických segmentech, u kterého není možná generalizace příčin vzniku nepoměru větných segmentů. Jednak se v celkových 13 výskytech objevují rozdílné jazykové prostředky (とき, あとで, まで) a jednak lze pozorovat absenci objektivního důvodu preference dané varianty překladu; viz příkladové věty č. 51, 52 a 53, u kterých by i při zachování vedlejší časové věty zněl český překlad zcela přirozeně.

Př. 51: 目が覚めたとき、僕はひとりだった。

Otevřel jsem oči. Byl jsem sám. (Kronika ptáčka na klíček 618)

Př. 52: クミコが急いで朝食を済ませて家を出ていったあとで、洗濯ものを洗濯機に放り込み、そのあいだにベッドを直し、皿を洗い、床に掃除機をかけた。

Jednou ráno do sebe Kumiko ve spěchu naházela snídani a vyběhla z domu. Naházela jsem prádlo do pračky, ustlal, umyl nádobí a vyluxoval. (Kronika ptáčka na klíček 717)

Př. 53: 吉祥寺で電車を降り、バスに乗って僕の部屋に行くまで、我々はあまりたいした話はしなかった。

Na nádraží v Kičidžódži jsme vystoupili z vlaku, přesedli na autobus a dojeli ke mně. Po cestě jsme si nepovídali o ničem zvlášť důležitém. (Norské dřevo 8971)

3.2.5.3 Způsobové vedlejší věty

U způsobových vedlejších vět *Gendai nihongo bunpó* nemluví pouze o způsobových větách v pravém slova smyslu, ale do této kategorie zahrnuje i věty vyjadřující míru a souběžnost. Z této trojice se pak v asymetrických segmentech vyskytují jazykové prostředky způsobu (př. 55, 56) a souběžnosti (př. 54). Zatímco u překladu spojovací partikule ながら v příkladové větě č. 54 došlo k rozdělení tím, že souběžnost je vyjádřena až v druhé větě českého překladu, v případě věty č. 55 je asymetrie výsledkem explicitnějšího překladu, kdy

v důsledku doplnění původně implicitně vyjádřeného „odpovědět“ došlo k rozštěpení výchozího textu do dvou větných úseků. Příklad č. 56 je pak další ukázkou explicitace, u které bylo dosaženo zdůraznění obsahu způsobové vedlejší věty jejím oddělením do věty samostatné. Opět se však jedná pouze o konkrétní řešení překladů v asymetrických segmentech se sporadicky vyskytujícími jazykovými prostředky, a nelze tak z nich vyvozovat obecnější trend japonsko-českých překladů.

Př. 54: 僕はときどき目を上げて彼女の様子を観察しながら、手にした新聞を読むふりを続けていた。

Tu a tam jsem vzhlédl a ujistil se, co právě dělá. Dál jsem si přitom jakoby četl své noviny. (Na jih od hranic, na západ od slunce 1313)

Př. 55: ああ、いいでしょう・・・」男は気がなさそうに、いまさら、そんなことが、おれになんの関係があるというのだ・・・

Aha, no dobře...“ odpověděl lhostejně. Jeho se to přece netýká... (Písečná žena 1113)

Př. 56: 少年時代から思春期にかけて持った何人かの友人の顔を思い浮かべてみても、彼らは一人の例外もなく、まるで判で押したみたいに二人兄弟か、あるいは三人兄弟の一員だった。

Když si vzpomínám na několik kamarádů, které jsem měl od dětství do puberty, všichni bez výjimky byli ze dvou nebo ze tří dětí. Jako by je natiskli razítkem. (Na jih od hranic, na západ od slunce 30)

3.2.6 Osamostatnění tématu věty

Jak již bylo řečeno v úvodu této kapitoly, asymetrie v poměru 1:2 nevzniká pouze rozdělením souvětí na jeden či více větných segmentů. Jednou z dalších příčin asymetričnosti jsou i situace, při kterých došlo k oddělení tématu věty. V rámci zkoumaného souboru se našlo celkem 16 případů takovéto asymetrie, a je tak nutné opět konstatovat, že se pravděpodobně jedná pouze o okrajovou příčinu asymetričnosti a že až po provedení analýzy výskytů jednotlivých jazykových prostředků tematizace v symetrických segmentech by bylo možné posoudit, zdali některý z tematizátorů nemá tendenci se v asymetrických segmentech vyskytovat častěji.

Nejčastěji vyskytujícími se tematizátory byly složené partikule って (př. 57) společně s というと (př. 58) a příslovečná partikule なんて (př. 59). Ve všech případech lze pak mluvit o normalizaci; pokud by téma věty nebylo osamostatněno, výsledný překlad by buďto byl neproveditelný nebo by zanikla část významu obsaženého v textu výchozím.

Př. 57: 「泊るって、この部落にかね？」

„Přespát? Tady ve vesnici?“ (Písečná žena 268)

Př. 58: どうしてかっていうと、こいつはまたとない機会だからね。

A proč? Protože takováhle příležitost se mi už víckrát nenaskytne.
(Kafka na pobřeží 16237)

Př. 59: トンカチと包丁をつかってわけのわからないものと闘わなくちゃならないなんて、とんでもない話じゃないか。

Ted' abych tu kladivem a kudlama z kuchyně válčil s nějakým *záhadným neznámým*.
Taková pitomost. (Kafka na pobřeží 17073)

3.2.7 Osamostatnění částic

Další typem asymetrie, jež se vyskytnul ve zkoumaném vzorku celkem jednatřicetkrát, jsou případy, kdy dochází k osamostatnění lexémů či slovních spojení, které by dle českých mluvnic byly označovány jako částice a dle *Gendai nihongo bunpó* za tvz. *kandóši*. O normalizaci v tomto případě nelze uvažovat z jednoho důvodu – pravidla interpunkce jsou v případě těchto jazykových prostředků značně rozkolísaná a umožňují obě dvě formy zápisu (variantu s tečkou i variantu s čárkou). Možné vysvětlení lze tak hledat v rozhodnutí překladatele zdůraznit význam konkrétní částice, kterého docílil právě skrze její osamostatnění. V takovém případě by se jednalo o projev explicitace.

Př. 61: 「そう、記憶はここではそんなに重要な問題じゃない。」

„Přesně tak. Ty tu fakt nehrajou takovou roli.“ (Kafka na pobřeží 16502)

Př. 62: はい、そのように理解しております。

Ano. Tak tomu alespoň rozumím já. (Kafka na pobřeží 2136)

Př. 63: 「ねえ、いつまでこういうのが続くんだろう」

„Jak dlouho s tím ještě chceš pokračovat? Co?“
(Na jih od hranic, na západ od slunce 4257)

3.2.8 Koncová modalita

V rámci kategorie pojmenované koncová modalita se skrývají dvě různé situace, ke kterým ve výchozím textu mohlo dojít, a to případy, kdy se v nefinální pozice ve větě vyskytly buďto koncové partikule (př. 64) nebo koncový tvar predikátu (př. 65). Takovýchto případů bylo ve zkoumaném souboru asymetrických segmentů nalezeno celkově 60, a jedná se tak o jednu z výraznějších příčin jejího vzniku. Optikou překladových univerzálií se jedná o jasný projev normalizace – koncovému tvaru je přiděleno i koncové interpunkční znaménko.

Př. 64: 「呆れたもんだね、毎晩こんなふうなの？」

„To je ale bláznovství! To děláte takhle každou noc?“ (Písečná žena 607)

Př. 65: それで俺はわかりました、俺ですむことならなんでもしましょう、だからそれで話をまとめて下さいっていったよ。

To mi bylo hned jasný. "Chci, aby tyhle spory okamžitě přestaly. Řekněte svoje podmínky," povídám jim. (Norské dřevo 918)

3.2.9 Příznakový slovosled

Jedním z okrajových jevů motivující asymetrii jsou případy, u nichž se ve výchozím textu objevil nestandardní slovosled zapříčiněný specifickým komunikačním účelem dané promluvy (z hlediska výpovědního dynamismu). Jako příčina vzniku asymetrie se tento jev ukázal ve 14 segmentech, nejčastěji se jednalo o odsunutí předmětu (př. 66) či přívlastku (př. 67) do příznakové pozice v rámci věty. Z důvodu zachování této příznakovosti pak v českých překladech dochází k rozdělení. Tím však zároveň nevyhnutelně dochází i explicitaci, jelikož osamostatněná věta bude vždy z hlediska komunikace prominentnější jednotkou než pouze příznakový slovosled.

Př. 66: 「あなた信じるの、彼女の言うことを？」

„A ty jí věříš? Věříš tomu, co říká?“ (Kronika ptáčka na klíček 1820)

Př. 67: 日が西にかたむき、いろんな物体の影が世界をじわじわと包んでいくのを、僕は見つけている。

Slunce se kloní k západu, stíny začínají obkličovat svět. Dívám se a dívám. (Kafka na pobřeží 14890)

3.2.10 Zcela nový větný úsek

Specifickou skupinu, s celkem 83 výskyty, tvoří případy, kdy se v cílovém textu objevil zcela nový větný úsek, který nebyl přítomný ve výchozím textu. Jedná se tak o případy explicitace, které jsou motivovány buďto dovysvětlením kulturních specifik (př. 68) nebo snahou o zlepšení koherence či srozumitelnosti překladu. Jako typické příklady druhé skupiny lze společně s doplněním uvozovací věty (př. 69) uvést i zdůraznění obsahu promluvy (př. 70). Zároveň se ale lze setkat i s překlady, u kterých dochází k velmi výrazné odchylce od výchozího textu (př. 70, 71). V souvislosti s nimi se pak nabízí otázka, do jaké míry lze takovéto odchylky ještě považovat za pouhou explicitaci a jestli již není na místě mluvit o přílišné překladatelské invenci.

Př. 68: 君が代。

Zazněla hymna. "Rodpánanaaaaa..." (Norské dřevo 316)

Př. 69: 「いや、まだ戻ってきてない」

„Ne,“ řekl jsem. „Ještě se nevrátil.“ (Kronika ptáčka na klíček 128)

Př.70: しかし、こっちだって、必死なんだからな・・・」

Ale uvědomte si, že mi jde o bytí a nebytí... Rozumíte?“ (Písečná žena 1766)

Př.71: これが死というものの姿なのだ、と僕は思った。

Věděl jsem úplně jasně: tohle je smrt. Jako bych ji viděl, ve všech jejích podobách. (Na jih od hranic, na západ od slunce 4691)

Př.72: 「千年に一度しかないチャンスってことだよ」と黒猫は説明した。

"Šance, jaká je jen jedna do milionu. Šance, co se nenaskytne víckrát než jednou za tisíc let," vysvětloval kocour. (Kafka na pobřeží 16983)

3.2.11 Neklasifikované případy

Navzdory snaze o co nejpodrobnější klasifikaci jednotlivých jevů, které mohou stát za vznikem asymetrie v poměru 1:2, se nepodařilo do žádné z výše diskutovaných kategorií zařadit přesně 126 případů. Důvodem pro nezařazení se mohl jednak stát malý výskyt daného jevu (≤ 5), jednak příliš volný (až chybný?) překlad. Mezi jevy, jež nebyly zařazeny z důvodu nízké frekvence výskytu, patří např. osamostatněná tázací příslovce (př. 73), souřadné spojení pomocí partikule と (př. 74) či vytýkání pomocí partikule まで (př. 75). Na příkladech č. 76 a 77 lze pak vidět asymetrie vzniknuvší na základě příliš volného překladu.

Př. 73: どうしてそれがわからないの？

A víš proč? Nevíš? (Norské dřevo 183)

Př. 74: その身体の動きと脚のはこびを。

Jak se pohybuje. Jak našlapuje. (Kafka na pobřeží 1344)

Př. 75: よく理解できない本でもとにかく最後のページまで読みとおした。

Přečetl jsem vždycky i to, čemu jsem nerozuměl. Do poslední stránky. (Kafka na pobřeží 1040)

Př. 76: 「私ね、御殿場で鯛めしを買って食べるのが好きだったの」

„Já si chtěla koupit v Gotenbě rýži s mořskou pražmou. Dělávali tam moc dobrou.“ (Norské dřevo 8918)

Př. 77: でもその五本の指と手のひらの中には、そのときの僕が知りたかったものごとや、知らなくてはならなかったものごとがまるでサンプル・ケースみたいに全部ぎっしりと詰め込まれていた。

V její dlani a prstech jako by se ale ukrývalo všechno, co jsem tehdy toužil poznat. Všechno, co jsem musel poznat. (Na jih od hranic, na západ od slunce 299)

3.2 Segmenty s poměrem 2:1

U asymetrie vzniknuvší v důsledku spojení dvou vět výchozího textu se nepovedlo nalézt obdobnou zastřešující kategorizaci jako v případě klasifikace japonských souvětí u asymetrie opačného směru, a proto je následující přehled jednotlivých jazykových prostředků a konstrukcí asymetrií v poměru 2:1 pouhým výčtem bez zásadnějších řadících pravidel.

3.2.1 Spojovací výrazy

Pokud existují jazykové prostředky, u kterých by se jejich podíl na vzniku asymetrických segmentů dal předpokládat i bez detailního výzkumu, jsou jimi bezesporu japonské spojky *そして* a *でも* (společně se *しかし* a *だが*, které jsou stejné co do významu i funkce). Ty se totiž v japonské větě zpravidla vyskytují na prominentní první pozici ve větě, v češtině je však obsazení této pozice parataktickou spojkou do jisté míry příznakové a lze tak předpokládat, že překladatelé budou mít tendenci se dosazování spojek do těchto pozic vyhýbat. Pro jednoznačně potvrzení tohoto tvrzení by však, ostatně jako u celé řady již zmiňovaných jazykových prostředků, byla nutná analýza, která by sledovala překlad této dvojice spojek i v segmentech symetrických a která by tak byla schopna ukázat do jaké míry (pokud vůbec) zůstávají tyto spojky v prominentní větné pozici i v překladech.

Navzdory absenci takového výzkumu však můžeme na základě dostupných dat bezpečně konstatovat, že tyto spojky patří k jednomu z nejčastějších jazykových prostředků vyskytujících se v asymetrických segmentech. Konkrétně se jedná o 78 případů se spojkou *そして* a 86 případů s trojicí spojek *でも*, *しかし* a *だが*.

Vysvětlení asymetrie v rámci překladových univerzálií se v případě souřadící spojky *そして* nabízí prakticky samo; spojení vět provedené za účelem odsunutí spojky z příznakové

první pozice ve větě je ukázkovým případem normalizace. To však ale neznamená, že by neexistovaly různé varianty překladu této spojky. Zatímco příkladové věty 78 a 79 lze označit za centrální podoby překladu, u zbývajících dvojic ze zde uvedených ukázek asymetrie lze pozorovat jednak úplné vynechání spojky *a* (př. 80) a jednak zvláštní případ, v němž se objevuje čárka před *a* (př. 81). Tento atypický překlad je sice možné vysvětlit jako pozůstatek dvou původně samostatně stojících vět, otázkou ale zůstává, proč se k tomuto kroku překladatel rozhodl právě v tomto konkrétním případě.

Př. 78: 彼はうなずいた。そしてお茶を飲んだ。

Přikývl a napil se čaje. (Kronika ptáčka na klíček 4363)

Př. 79: 別れ際に緑は僕のコートのポケットに四つに折ったレポート用紙をつつこんだ。そして家に帰ってから読んでくれと言った。

Vytáhla z kapsy kabátu načtyřikrát složený list z bloku a řekla, ať si to doma přečtu. (Norské dřevo 8128)

Př. 80: 彼女の手はずいぶん小さかった。そして熱くも冷たくもなかった。

Ruku měla poměrně drobnou, ani horkou, ani studenou. (Kronika ptáčka na klíček 1460)

Př. 81: あなたの中には何かとても素晴らしいものがあるもの」とイズミは言った。そして彼女は本気でそう言っていたのだ。

Máš v sobě něco nádherného," říkávala mi vždycky, a myslela to vážně. (Na jih od hranic, na západ od slunce 619)

Normalizace je příčinou vzniku asymetrie i v případě trojice odporovacích spojek でも, しかし a だが. Ty jsou standardně překládány do češtině spojkou *ale* (př. 82, 84), ojediněle také jako *jenomže* či *jenže* (př. 83). V jednom případě pak v překladu chybí jakákoliv spojka a odporovací vztah je vyjádřen pouze skrze významy jednotlivých větných úseků (př. 85).

Př. 82: それを認めるのは辛かった。でも真実だった。

Bylo hnusné si to přiznat, ale bylo to tak. (Na jih od hranic, na západ od slunce 1015)

Př. 83: 具体的なものごとはたしかに人目を引くでしょう。しかしそれらの大方は瑣末な事象に過ぎないのです。

Konkrétní věci přitahují pozornost, jenomže to jsou většinou pouze triviální jevy. (Kronika ptáčka na klíček 1484)

Př. 84: しかしその先も順調に行く保証のないことは、本人が知っていた。だが、誘惑者というものの、わずかのためらいもみせてはならない基本を押し通して、儉しくも簡易なあたらしい生活を提示した。

Samozřejmě jsem věděl, že potom už za nic ručit nemohu, ale jakožto svědce jsem si nemohl dovolit ukázat ani stín pochybnosti a nadále jsem líčil náš nový život v růžových barvách — budeme žít sice skromně, ale spokojeně. (Kočičí host 206)

Př. 85: イズミは僕に心を開いていたと思う。でも僕にはそれができなかった。

Izumi si mě k tělu pouštěla, já to nedokázal. (Na jih od hranic, na západ od slunce 831)

Závěrem podkapitoly o spojovacích výrazech je nutné zmínit i okrajovou dvojici spojek, se kterou se lze v asymetrických segmentech setkat. Tou první z nich je souřadící spojka つまり (př. 86), jenž se s pouhými šesti výskyty opravdu řadí mezi zcela marginální příčiny asymetrie. Obdobně nízké hodnoty zastoupení ve zkoumaném vzorku má dále důvodová spojka だから (př. 86), ke které pro zjednodušení řadím i významově identickou sponovou konstrukci からだ (př. 87). Jako příčinu spojení dvou vět lze uvést だから devětkrát, sponovou konstrukci pak osmkrát. V prvním případě je spojení opět motivováno odsunutím spojky z atypické pozice na čele věty, v tom druhém je sice vysvětlení celého procesu překladu o něco komplikovanější, v konečném důsledku se však jedná o podobný princip. V českém překladu by se totiž důsledková spojka při zachování počtu větných segmentů opět vyskytla na příznakovém prvním místě věty.

Př. 86: それに彼は第七師団に所属していました。つまりわざわざ今回の使命のために参謀本部が、第七師団から抜擢して彼を呼び寄せたわけです。

Patřil ale k sedmé divizi, což znamenalo, že ho hlavní velitelství vybralo a převelelo speciálně kvůli tomuto úkolu. (Kronika ptáčka na klíček 4509)

Př. 87: 上からの命令を待つしかないのです。だからしばらくのあいだは殺されるようなことはないでしょう。

Musejí čekat na rozkaz shora, takže nás nejspíš ještě chvíli nezabijí.
(Kronika ptáčka na klíček 5030)

Př. 88: それから私たちは時間が来るまで睡眠をとることにしました。河をうまく渡れたら、そのあとしばらくは眠る余裕もないはずだったからです。

Pak jsme si lehli, abychom se, než nastane čas, trochu vyspali, protože jestli se nám podaří dostat se přes řeku, na spánek dlouho čas nebude.
(Kronika ptáčka na klíček 4874)

3.2.2 Demonstrativa „typu so“

Druhou významnou příčinu vzniku asymetrie v poměru 2:1 je nutné hledat ve způsobu, jakým je v překladech nakládáno s anaforickým odkazováním, respektive s demonstrativy „typu so“. Tato anaforická demonstrativa, tedy prostředky odkazující na v textu již řečené, se totiž jako příčina spojení vět ukázaly v celých 118 případech. A to vždy v situacích, kdy se vyskytnou v pozici větného tématu, z které bezprostředně odkazují na skutečnost z věty předcházející. Jak je patrné z uvedené trojice příkladů, v českých překladech je přítomna výrazná normalizační tendence, v jejímž důsledku dochází k nahrazování těchto demonstrativ přirozenějšími větnými strukturami. V řadě případů (př. 89) dochází k pouhému vynechání tohoto anaforického prostředku a k následně prostému napojení, výjimkou ale nejsou ani překlady, v nichž se buďto původní samostatná věta stává částečně větným členem a částečně vedlejší větou tento člen rozvíjející (př. 90), nebo rovnou celou větou vedlejší (př. 91).

Př. 89: 英語の歌詞の意味はもちろん僕らにはまったく理解できなかった。それは僕らにとってはただの呪文のようなものだった。

Anglickému textu jsme tehdy pochopitelně ani trochu nerozuměli, připadal nám spíš jako nějaké kouzelné zaklínadlo. (Na jih od hranic, na západ od slunce 199)

Př. 90: カレンダーの六月の写真はアルプスの風景だった。そこには緑の谷があり、牛の群れがのんびりと草を食んでいた。

Červnová fotografie na kalendáři ukazovala alpskou krajinu se zeleným údolím, kde se pokojně páslo stádo krav. (Kronika ptáčka na klíček 1840)

Př. 91: 実は自分の家の押入れにはこうこう、こういう品が入っておる。それは自分がいろいろな人々に伝え残そうと常々考えていたものである。

Ve skříni v mém domě je několik věcí, které jsem měl v úmyslu předat různým lidem. (Kronika ptáčka na klíček 14409)

3.2.3 Parcelace výpovědi

Dalším relativně častým jevem zapříčiňující spojení dvou vět jsou případy, kdy dochází k parcelaci rématické části výpovědi na dílčí fragmenty. V odborné literatuře (Mluvnice češtiny 3, 1986: 680) je tato parcelace dělena na parcelaci záměrnou u připravených projevů a na aditivní připojování prvků u projevů mluvených; v celkových 32 výskytech parcelovaných výpovědích se lze setkat s oběma typy. V případě japonštiny jsou pak takto osamostatňovány v rématické části věty stojící komplementy predikátu, a to jak adverbialní (př. 92, 93), tak i předmětné (př. 94, 95). Z příkladových vět je však zřetelné, že pokud v překladu dojde v těchto

situacích ke sloučení vět, výsledný text výrazně ztrácí na své osobitosti. Jedná se tak o typické ukázkový případ negativního vlivu normalizace, která v některých případech může vést k nivelizaci a uniformnosti výsledného překladu.

Př. 92: 気持ち悪くもなかった。ただ頭はいくらかぼんやりしていた。朝に目が覚めたときと同じように。

Cítí se docela dobře, jsou jen trochu zmatené, asi jako když se člověk ráno probudí.
(Kafka na pobřeží 2080)

Př. 93: 「悪いけど、今は東京に戻れないんだ。まだ」

"Do Tokia se zatím vracet nemůžu." (Norské dřevo 8728)

Př. 94: ときどき夢を見るのよ。誰かがそれを届けにくる夢を。

Občas se mi zdá sen, že mi to někdo zase všechno přináší zpátky.
(Na jih od hranic, na západ od slunce 5425)

Př. 95: でも僕にはわかっていた。もしもう一度同じ状況に置かれたとしたら、また同じことを繰り返すだろうということが。

Bylo mi už jasné, že mít podobnou příležitost, udělal bych to samé nejspíš znovu.
(Na jih od hranic, na západ od slunce 1012)

3.2.4 Odstraňování opakování

Důsledky normalizační překladové univerzálie je možné sledovat i v případě překladů, kdy se ve výchozím textu vedle sebe objevují věty s paralelními konstrukcemi. V řadě z nich totiž dochází k jejich odstranění a k následnému napojení zbývajících, neopakujících jednotek k větě předchozí či následující. Opět ale lze, jako tomu bylo v případě parcelace výpovědi, sledovat u některých překladů patrné významové ztráty oproti textu výchozímu. Zatímco u překladů vět č. 96 a 97 lze mluvit o sloučení, které je motivováno pouhými stylistickými zvyklostmi češtiny a které se sebou nenese žádné významnější odchylky oproti originálu, v případě vět č. 98 a 99 je již rozdíl oproti výchozímu textu výraznější, a to především z důvodu nepřevedení stupňovacího vztahu mezi větami, jež je přítomny v japonském textu. Z hlediska kvality výsledného překladu více či méně úspěšná snaha o odstranění paralelních konstrukcí je nicméně příčinou asymetrie ve 29 případech.

Př. 96: しかし僕はそれをリュックに入れた。充電用のアダプターも入れた。

Přesto ho dávám do batohu, spolu s nabíječkou. (Kafka na pobřeží 181)

Př. 97: 金があるわけでもない。性格がいいわけでもない。頭がいいわけでもない——どっちかといえばかなり問題があるほうだ。

Nemám peníze, nejsem žádný lumen ani nejsem nijak zvlášť chytrý – prostě ze mě na každé pád nic kloudného nekouká. (Norské dřevo 1103)

Př. 98: まるで巨大な力に叩きのめされたあのように、私には何を考えることも何をすることもできませんでした。私は自分の体の存在を感じることもさえできませんでした。

Jako by mě ubila nějaká obrovská síla, nedokázal jsem nic dělat, na nic myslet, neschopný vnímat vlastní fyzickou existenci. (Kronika ptáčka na klíček 5541)

Př. 99: 何かに追われているのはあなただけではないのよ。何かを捨てたり、何かを失ったりしているのはあなただけじゃないのよ。

Nemysli si, že jsi jediný, kdo se musí s něčím vypořádávat, kdo odhazuje a ztrácí. (Na jih od hranic, na západ od slunce 5434)

3.2.5 Částice a oslovení

U celkem 34 asymetrických segmentů lze dále sledovat spojení krátkých, jednoslovných výpovědí s větou následující. Takto spojovány jsou jednak různé částice (př. 100, 101), jednak oslovení (př. 102). V případě částic se pak jedná o protichůdnou tendenci jejich osamostatňování, které bylo diskutováno v kapitole 3.2.7. Jde tak opět o projev neustálenosti gramatických pravidel zápisu těchto částic, který v tomto případě vede k jejich napojení na větu následující. Lze tedy pouze konstatovat, že asymetrie v těchto případech vzniká výhradně na základě rozhodnutí překladatele a že nelze hledat její příčinu v pravopisných pravidlech jazyků, jelikož ty umožňují obě dvě varianty zápisu.¹⁴ Naopak v případě oslovení je nutné příčinu spojení hledat právě v těchto pravidlech, jelikož v češtině je normou zápis oslovení oddělovat od zbývajících textu čárkou.

Př. 100: すみません。おっしゃっていることが、ナカタにはよくわかりません。

Promiňte, Nakata teď moc nerozuměl, co jste ráčil říct. (Kafka na pobřeží 2506)

Př. 101: はい。ウナギはとくにいいものです。

Ano prosím, úhoř je moc, moc dobrý. (Kafka na pobřeží 1570)

Př. 102: 「ねえワタナベ君。私が今どんな気持かわかんないでしょう？」

¹⁴ U tohoto typu spojení se dále nabízí otázka míry implicitace, ke které v důsledku ztráty samostatnosti u dané jednotky bezesporu dochází. Pro její určení se sice nabízí srovnání s explicitačním osamostatňováním částic z kapitoly 3.2.7., v rámci deskriptivního pohledu na jazyk se však co do síly jeví tyto dva protichůdné procesy jako identické. Detailnějšímu pochopení by tak pomohl až psycholingvistický experiment, který by např. mohl sledovat, jestli uživatelé jazyka vnímají nějaký významový rozdíl u částic stojících zcela samostatně a oddělených čárkou.

"Víš, jak se teď cítím, Tóru?" (Norské dřevo 8923)

3.2.6 Uvozovací věty

Jak již bylo předznamenáno v podkapitole 3.2.3.2, rozdílný úzus v psaní přímých řeči v námi sledované dvojici jazyků je i příčinou vzniku asymetrie v poměru 2:1. U 20 asymetrických segmentů je proto možné pozorovat normalizační proces, jehož výsledek může být buďto vytvoření nové uvozovací věty (př. 103) nebo napojení přímé řeči na jí předcházející uvozovací větu (př. 104).

Př. 103: 僕は首を振った。「そのことには気がつかなかったな」

„Ničeho takového jsem si nevšiml,“ zavrtěl jsem hlavou. (Kronika ptáčka na klíček 938)

Př. 104: 「だからさ」と僕はベッドの上に腰を下ろして言った。「その部分だけを端折ってほしいんだよ。」

"Takže," řekl jsem a posadil se na postel, "byl bych moc rád, kdybys právě tyhle poskoky propříště vynechával. (Norské dřevo 454)

3.2.7 Neklasifikované případy

Ani v případech asymetrie v poměru 2:1 se nicméně nepodařilo přesně identifikovat příčinu spojení u všech segmentů ze zkoumaného vzorku. Oproti asymetrii vzniknuvší rozdělením vět je navíc množství nezařaditelných segmentů téměř čtyřnásobné. Konkrétně se jedná o celkových 3733 případů. Řadě překladů (př. 105) se sice nedá odepřít, že zní přirozeně a že význam japonského originálu přesně převádějí do cílového textu, ve zkoumaném vzorku se lze ale setkat i s překlady, v nichž se z důvodu spojení vět zcela vytrácí osobitost autorského rukopisu (př. 106). Výjimkou nejsou ani případy, u kterých dle mne spojením vět došlo k velmi nepřesnému, až chybnému překladu (př. 107). Nepřesnými se do jisté míry jeví i překlady, v nichž dochází ke spojení navzdory přítomnosti koncových partikulí (př. 108). V neposlední řadě se pak nabízí otázka, jak hodnotit překlady, které sice nejsou chybné, ale míra jejich zkratkovitosti minimálně budí pozornost (př. 109).

Př. 105: 手付金を打ってから数日経った八月初めのことだった。ひとりで散歩する足が、これから住むことになる場所へと自然に向きを変えていた。

Počátkem srpna, několik dní po složení zálohy, jsem se rozhodl projít a nohy mě samy od sebe zanesly k našemu novému domovu. (Kočičí host 988)

Př. 106: でもね有紀子、これは本物の金なんだよ。モノポリー・ゲームで使う紙のお札じゃないんだ。普通の人間はね、満員電車で揺られて毎日会社に行って、出来るかぎりの残業をしてあくせくと一年間働いたって、八百万を稼ぐのはむずかしいんだ。

Sakra Jukiko, tohle nejsou žádné Dostihy a sázky, tys do těch akcií vrazila opravdické peníze, navíc v množství, jaké normální člověk nevydělá ani za rok, ani kdyby se mačkal a natrásal ve vlaku do práce doslova každý den, pokaždé si ještě bral přesčasy, a dřel se opravdu až do krve. (Na jih od hranic, na západ od slunce 3976)

Př. 107: 「そうだな」と彼は言う。沈黙がつづく。

"Docela jo," řekne a odmlčí se. (Kafka na pobřeží 17496)

Př. 108: それはかまわないよ。君が疲れてるんじゃないかって心配しただけだよ」

Nic ti nevyčítám, jenom jsem si dělal starost, jestli nejsi moc unavená.“
(Kronika ptáčka na klíček 4010)

Př. 109: 我々は文学部の裏手にある小さなレストランに行って食事をすることにした。僕はその日のランチの定食を注文し、彼女もそれでいいと言った。

Zašli jsme do malé restaurace za fakultou a vybrali si něco z denní nabídky.
(Norské dřevo 8039)

Při pohledu na takto obsáhlou část zkoumaného vzorku asymetrických segmentů, u kterých není možné jednoznačně určit jazykový prostředek či konstrukci, jež by byly příčinou spojení daného páru vět, si nelze nevzpomenout na teorii informační nasycenosti. Tato teorie se totiž může jevit jako ideálním vysvětlením fenoménu spojování vět, které je motivované pouhou snahou o vyšší míru srozumitelnosti a přehlednosti výsledného překladu (pomineme-li případy chybných či nepřesných překladů). Aplikovatelnosti této teorie se nicméně věnuji podrobněji až v závěru této kapitoly a prozatím nechám tuto otázku neuzavřenou. Stručná poznámka je dále nutná i ke vztahu překladových univerzálií a této množiny nesourodě spojených asymetrických segmentů, kdy z logiky věci lze v naprosté většině případů uvažovat především vliv explicitace, jež byla provedena za účelem zjasnit a zpřehlednit vztahy přítomné již mezi dvojicí vět ve výchozím textu.

3.3 Ostatní případy asymetrických segmentů

Přehled jednotlivých jazykových prostředků přítomných v asymetrických segmentech je nutné uzavřít stručnou charakterizací 145 segmentů, které z níže uvedených důvodů nebyly zařazeny ani do jedné z předchozích skupin. Prvním typ těchto segmentů tvoří případy, u nichž

je poměr mezi větami ve výchozím a cílovém jazyce sice shodný, ale neodpovídají si vzájemně hranice vět (př. 110). Tyto segmenty s poměrem 2:2 se ve sledovaném vzorku vyskytly celkem dvacet osmkrát. Příčiny pro danou variantu překladů se liší větu od věty, často se v nich ale vyskytují jazykové prostředky, které se objevují i v asymetrických segmentech v poměru 2:1 a 1:2 (viz spojovací partikule と v příkladu č. 110).

Př. 110: そうして、疑っているのかどうかも分らないつぶらな目で見つめてきた。恐るおそる戸口を出ると、もう一度こちらを見つめてから、はじめはゆっくり、次第にギャロップのような躍動する走りかたで、櫛の裸木の下の舗道を敷地の外へ駆けていった。

Pak na mě pohlédl doširoka otevřenýma očima, v nichž se mohl i nemusel zračit stín podezření, a váhavě vylezl z klece ven. Potom na mě ještě jednou pohlédl a dal se do běhu, nejprve zvolna, ale pak zrychlil do cvalu a zmizel pryč po chodníčku vedoucím pod opadanými zelkovami. (Kočičí host 1079)

Druhá skupina je tvořena překlady, u kterých se sice na první pohled může zdát, že mezi výchozím a cílovým textem existuje poměr 2:1, ve skutečnosti ale v překladu zcela opomenuta jedna z vět přítomných v originále. Jedná se tak o velmi nepřesné překlady, které zcela ignorují část informace přítomné ve výchozím textu. Takto nepřeloženy mohou být jak větné celky nesoucí relativně malé množství informací (př. 111), ale i na vlastní obsah sdělení bohaté věty (př. 112, 113). Na základě uvedené trojice příkladů je pak dle mne zřejmě, proč jsem se 72 obdobně problémových segmentů rozhodl ve své analýze vyřadit mimo hlavní okruh zájmu.

Př. 111: 「それだけよ。私がやりたくないことはやらないでね」

„Že mě nebudeš nutit dělat nic, co bych nechtěla."
(Na jih od hranic, na západ od slunce 638)

Př. 112: かなりこなれたロシア語でした。『結構』とソ連軍の将校は言いました。

„Výborně,“ zaradoval se Rus. (Kronika ptáčka na klíček 5071)

Př. 113: 自分の名前さえ思い出すことができないのです。自分の住んでいた場所も、通っていた学校も、両親の顔も、なにひとつ思い出せません。

Nepamatoval si ani, jak se jmenuje. (Kafka na pobřeží 2185)

Posledním 44 segmentů se pak od skupiny předcházející liší pouze ve způsobu, jakým byly v nástroji Intertext označeny za asymetrické. Zatímco u předchozí skupiny byly tyto nepřeložené větné úseky zařazeny do jednoho segmentu společně s větou v cílovém textu přeloženou, v případě těchto 44 segmentů byla vždy nepřeložená věta výchozího textu uvedena

samostatně a její český překladový protějšek byl označen za nulový. Pomineme-li formální stránku, co do obsahu jsou nepřeložené výpovědi stejně rozmanité jako u předešlé skupiny (př. 114, 115).

Př. 114: いいよ、と僕は言った。(Kronika ptáčka na klíček 3970)

Př. 115: そこに、なにかが刺激を与えて、笑いが反対のものに変わろうとした。
(Kočičí host 957)

Závěrem je nutné konstatovat, že v případě všech takto nepřeložených úseku byla provedena v Intertextu kontrola přilehlých vět, aby bylo možné vyloučit variantu, že k jejich přeložení došlo v rámci jiného větného segmentu. Dále je také nutné poznamenat, že takto nepřeložené úseky výchozího textu nelze považovat za projev implicitace – jejich obsah v cílovém textu totiž není skrytý, ale zcela v něm chybí.

3.4 Shrnutí

Na základě zde předložené analýzy jevů objevujících se v asymetrických segmentech lze uvažovat několik obecných závěrů platných pro japonsko-české překlady. Provedeným výzkumem se podařilo především lokalizovat nejčastější příčiny vzniku asymetrie a definovat je na základě teorie překladových univerzálií, poukázal však i na nedostatky teorie informační nasycenosti a její omezenou aplikovatelnost. Zároveň se ale naplno projevíly i limity námi zvoleného přístupu, kdy absence možnosti sledovat dané jevy i v symetrických segmentech zabránila v několika případech jednoznačnému posouzení, do jaké míry lze o konkrétním jevu mluvit jako o prototypickém prostředku motivující asymetrii.

Největší přínos tohoto přehledu nicméně spočívá v potvrzení existence¹⁵ univerzálních tendencí (a to nejen překladových univerzálií), jež výrazně ovlivňují vznik a podobu asymetrických segmentů. V případě segmentů, u kterých došlo v překladu k rozštěpení věty do dvou samostatných jednotek (viz tabulka č. 7), se co do počtu výskytů nejdominantnější ukázaly být normalizační a simplifikační tendence. Vliv normalizace je nejvíce patrný v těch případech, u kterých je nepoměr v počtu vět mezi výchozím a cílovým textem důsledkem snahy o

¹⁵ Analýza prezentovaná v této práci dle mne potvrzuje, že i v případě japonsko-českých překladů lze pozorovat projevy překladových univerzálií. Nicméně až další výzkum provedený nejen na širším vzorku japonsko-českých překladů, ale i na překladech v opačném směru může jednoznačně vymezit rozsah působení těchto univerzálií a určit jejich konkrétní projevy. To samé platí i v případě tendence oslabovat/posilovat parataxi, o které se zmiňuji v této podkapitole později.

přizpůsobení výsledné podoby překladů standardům daného jazyka; nejčastěji k ní proto dochází v souvětích s vedlejší obsahovou vedlejší větou a ve větách, v nichž se vyskytuje koncová modalita v nekoncevé pozici. Pokud bychom měli označit typ asymetrických překladů, u nichž nepoměr v počtu vět plyne čistě z rozdílů v námi zkoumané dvojici jazyků, jsou to bezesporu tyto případy. Tendenci zjednodušovat komplexnější jazykové konstrukce výchozího textu lze pak nejvýrazněji pozorovat v případě souřadných souvětí, ve kterých jsou prostředkem parataxe přechodníky a adverbiální tvary sloves. S ohledem na enormní množství segmentů, u kterých byla jako příčina rozštěpení souvětí shledána právě relativní slabost v nich přítomných bezpříznakových parataktických spojení, lze pak u českých překladů z japonštiny uvažovat existenci obecné tendence zastírat v originále explicitně vyjádřenou parataxi. Zastírání parataxe a následovně zjednodušování cílového textu však nejsou jediným projevem simplifikace u segmentů v poměru 1:2, výrazný vliv této překladové univerzálie je možné pozorovat i u většiny přívlastkových a pravých podmínkových vedlejších vět.

Příčina asymetrie 1:2	Počet výskytů
Souřadně spojené věty hlavní	378
Souřadně spojené věty vedlejší	7
Souvětí s vedlejší obsahovou větou	159
Souvětí s přívlastkovou větou	23
Souvětí s příslovečnou větou	113
Osamostatnění tématu věty	16
Osamostatnění částic	31
Koncová modalita	60
Příznakový slovosled	14
Zcela nový větný úsek	83
Neklasifikované případy	126
Celkem:	1010

Tabulka č. 7

Opomenout nicméně nemůžeme ani projevy explicitace, která se nejčastěji vyskytuje u případů osamostatnění částic a přidání zcela nového větného úseku. Nové větné úseky jsou pak zvláštním případem pragmatické explicitace, u kterých překladatel motivován snahou předat informaci co nejjednoznačněji dopouští výrazného odchýlení od podoby výchozího textu. Ostatně o takovéto explicitaci mluvil ve své práci i Viktor Becher (Becher 2011: 62). Nízký výskyt případů, u nichž lze uvažovat působení implicitace (u asymetrických segmentů v poměru 1:2 se projevuje pouze u některých případech se spojovací partikulí し), pak potvrzuje i další z Becherových závěrů, a to zdrženlivost překladatelů pouštět se do potenciálně riskantních implicitních překladů (Becher 2011: 62).

Výraznější vliv implicitace se nepotvrdil ani u asymetrie vzniklé spojování dvou vět výchozího textu (tabulka č. 8). Obdobně absentuje ze zřejmých důvodů i simplifikace, spojení dvou (a více) větných úseků nemůže vést ke vytvoření jednodušší konstrukce v cílovém textu. Naopak je možné pozorovat výrazný vliv normalizace, a to včetně jejího negativního vlivu na variabilitu cílového textu. Obzvláště překlady situací, kdy se ve výchozím textu vyskytují případy parcelace rématické části výpovědi či paralelní konstrukce, jsou ukázkovou situací, kdy v důsledku normalizace dochází k nivelizaci výsledného překladu. Nejsilněji je však normalizace zastoupena samozřejmě u případů spojování vět, u nichž se ve výchozím textu vyskytl spojovací výraz v iniciální pozici ve větě. Tyto případy však nejsou pouze ukázkou působení normalizační tendence, odsouvaní spojek z prominentní čelní pozice ve větě je nutné vnímat i jako projev výše zmíněné tendence oslabovat paratactická spojení.

Příčina asymetrie 2:1	Počet výskytů
Spojovací výrazy	187
Demonstrativa „typu so“	118
Parcelace výpovědi	32
Odstraňování opakování	29
Částice a oslovení	34
Uvozovací věty	20
Neklasifikované případy	373
Celkem:	793

Tabulka č. 8

S ohledem na počet tzv. neklasifikovaných případů, u nichž spojením vět naopak dochází ke explicitace paratactického vztahu, jenž byl ve výchozím textu přítomen pouze implicitně, je ale nutné uvažovat i přítomnost tendence protichůdné. V neklasifikovaných případech se sice lze setkat i s hypotaxí, mnohem častěji jsou však zastoupeny paratactická spojení (v obou případech jsou pak tato spojení motivována snahou vyjasnit a zpřehlednit vztahy implicitně přítomné již v originále).

V souvislosti s touto tendencí vytvářet jasnější a přehlednější konstrukce nelze nezmínit teorii informační nasycenosti, jež se může zdát být oním ideálním teoretickým rámcem pro vysvětlení těchto větných spojení a základem k formulování teze, že tyto případy spojení vět jsou důsledkem vyšší informační nasycenosti češtiny v porovnání s japonštinou. Vyřčení takového závěru nicméně znemožňuje výsledný poměr jednotlivých typů asymetrie, který ukazuje častější výskyt rozdělování než spojování, a implikuje tak vyšší hladinu informační nasycenosti u japonštiny. Vystává tak otázka, co je příčinou tohoto rozporu, kdy na jedné straně stojí nezpochybnitelná tendence vytvářet komplexnější konstrukce a na straně druhé

tendence komplexnější konstrukce přítomné ve výchozím textu v překladech zjednodušovat a rozdělovat. Věcí k diskuzi je i výběr jednotlivých jevů, které by při pohledu na asymetrii optikou teorie informační nasycenosti měli být brány v potaz. Asymetrie vzniknuvší přizpůsobením podoby zápisu přímé řeči odpovídající standardům cílového jazyka asi nemá s hodnotami informační nasycenosti příliš společného, jak ale třeba nahlížet na případy spojení u demonstrativ „typu *so*“? Jsou tyto asymetrické segmenty motivovány obecnou tendencí češtiny vytvářet v porovnání s japonštinou komplexnější konstrukce, nebo jde pouze o stylistickou záležitost? A nejedná se pouze o tento konkrétní soubor jazykových prostředků, obdobné otázky by si bylo jistě možné klást i u dalších z nich.

Považuji proto za nutné vyjádřit jistou rezervovanost nad možností aplikovatelnosti této teorie na natolik strukturně rozdílnou dvojici, kterou bezesporu japonština s češtinou tvoří. A to obzvláště v případě, kdy je daný výzkum prováděn na nesourodém vzorku textů, jenž je jednak sestaven z děl různých autorů (a různých překladatelů) a u jehož analýzy vyvstaly na řadě míst pochybnosti nad samotnou kvalitou a přesností daného překladu. Pro jasnou verifikaci hodnot informační nasycenosti mezi japonštinou a češtinou by tak byl nutný výzkum, jenž by sledoval překlady v obou dvou směrech, a to nejen v rámci asymetrických segmentů. Pro jednoznačné výsledky by bylo nutné sledovat např. i způsob, jakým se překladatelé vypořádávají s jazykovými prostředky, které se objevují v asymetrických segmentů v cílovém textu, v případech, kdy jsou přítomny v původním textu daného jazyka, jenž se stává předmětem překladu. Pokud by se konkrétní jazykový prostředek při jednom směru překladu objevoval zpravidla v segmentech v poměru 2:1, a naopak při směru opačném v segmentech typu 1:2, šlo by bezpečně říci, že se jedná o jednoznačný projev rozdílné hladiny informační hustoty (samozřejmě za předpokladu, že by se nejednalo např. o rozdíl ve standartu zápisu přímých řečí). Samozřejmostí je pak i provedení výzkumu na co nejvíce kompaktním vzorku textů, u kterých by zároveň byla zajištěna i vysoká kvalita překladu. Jak totiž naznačují výsledky prezentované v následující kapitole, mezi faktory ovlivňující vznik asymetrie lze pravděpodobně zařadit vedle osobitého stylu autora i schopnosti jednotlivých překladatelů.

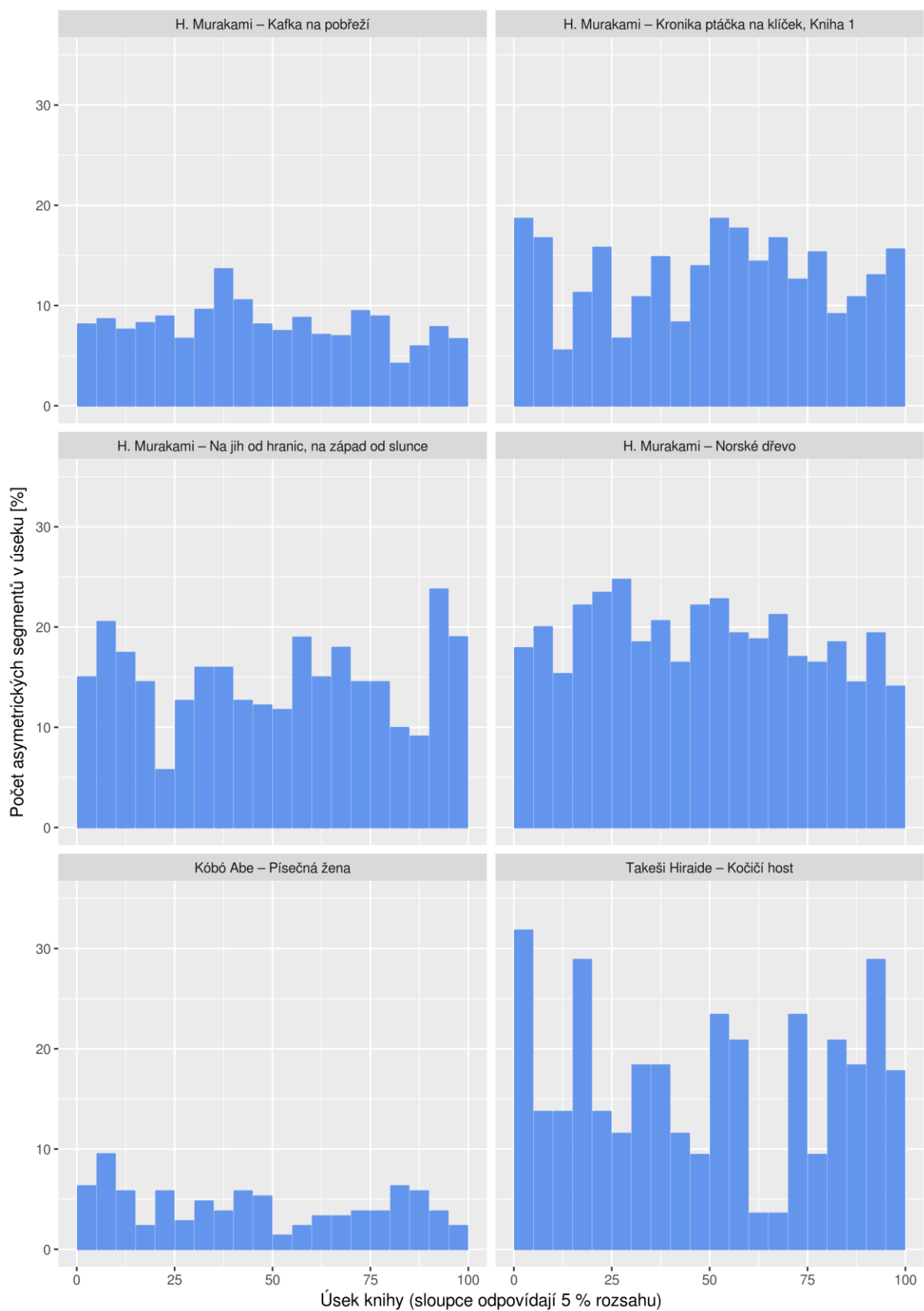
4. Distribuce asymetrických segmentů

Z přehledu jednotlivých příčin vzniku asymetrických segmentů v předchozí kapitole je zřejmé, že v rámci této kategorie se lze setkat jak s případy, u kterých je přítomnost asymetrie nezpochybnitelným důsledkem strukturních či stylistických rozdílů mezi japonštinou a češtinou, tak i se situacemi, jejichž podoba je výrazně ovlivněna konkrétním rozhodnutím překladatele. Na základě tohoto zjištění je tak dle mne zcela legitimní klást si otázku, jakým způsobem jsou distribuovány asymetrické segmenty v šesti textů, které v současnosti tvoří japonsko-český paralelní korpus, a zdali některý z jazykových jevů nemá tendenci stávat se příčinou vzniku asymetrie u některých textů častěji (a pokud ano, jaké důsledky lze z tohoto zjištění vyvozovat). Samotný výzkum této problematiky pak proběhl ve dvou dílčích krocích, nejprve byly sestaveny grafy znázorňující distribuci asymetrie u jednotlivých překladů a následně u nich byly lokalizovány nejčastěji se vyskytující příčiny jejího vzniku. Opomenout však nelze ani roli autora výchozího textu, kdy lze předpokládat, že v prózách různých autorů se budou použité jazykové prostředky lišit výrazněji než v případě próz autora jednoho.¹⁶

Považuji nicméně za nutné se hned v úvodu vymežit vůči možnému nařknutí, že cílem této kapitoly je vznešení požadavku na úplnou textovou ekvivalenci¹⁷ překladů či snad pokusem o zhodnocení jejich kvality. Nejenom z teorie překladových univerzálií je zřejmé, že překlad je nutné chápat jako textotvorný proces, v rámci kterého dochází k reformulaci výchozího textu překladatelem, a že je proto představa existence stavu, v němž by si sumy informací obsažených v textu výchozím a textu cílovém vzájemně bezezbytku odpovídaly, zcela lichá. (Fišer 2009: 15) Co se pak týče kvality jednotlivých překladů, bylo by chybné vyvozovat závěry pouze na základě asymetrických segmentů. Je však pravdou, že není možné se zcela vyvarovat komentářů poukazujících na nepřesnosti u konkrétních překladů, ostatně již v předchozí kapitole jsem si na několika místech neodpustil dílčí hodnocení. Primárním cílem této kapitoly je však stále především zodpovězení otázky, do jaké míry lze považovat osobu překladatele za jeden z faktorů motivující asymetrii.

¹⁶ Tento předpoklad je nutné brát s jistou rezervou, jelikož jeho jednoznačnou pravdivost může potvrdit pouze stylistická analýza děl a v nich nejčastěji používaných jazykových prostředků. Domnívám se však, že rozbor z této kapitoly předkládá dostatek důkazů k tomu, aby šlo toto východisko považovat za platné.

¹⁷ Úplnou textovou ekvivalenci se rozumí ekvivalence ve všech rovinách textu z hlediska lingvistického, literárnětextového i pragmatického. (Fišer 2009: 72)

Graf č. 1

4.1 Přehled distribuce u jednotlivých překladů

Již při zběžném pohledu na přehled grafů (graf č. 1) znázorňujících distribuci asymetrických segmentů v námi sledované šestici překladů lze dojít ke dvěma dílčím závěrům. Tím prvním je zjištění, že s výjimkou překladu novely *Kočičí host*¹⁸ je rozvrstvení asymetrických segmentů u zbývajících pěti překladů relativně rovnoměrné. Lze tak pravděpodobně vyloučit možný vliv vnějších okolností typu „překladatel se seznamuje se stylem autora“ či „překladatel je pod tlakem vydavatele, jenž se dožaduje co nejrychlejšího odevzdání finálního překladu“, které by se teoreticky mohly stát příčinou častějšího výskytu nepřesných (a v důsledku toho i potencionálně asymetrických) překladů v úvodních a závěrečných pasážích překladů. Druhý závěrem je pak zjištění, že se na první pohled liší celkové hodnoty procentuálního podílů asymetrických segmentů na složení všech segmentů – nejmenší množství asymetrických segmentů je zřejmé u překladů *Písečné ženy* a *Kafky na pobřeží*, naopak *Norské dřevo s Kočičím hostem* jsou očividně překlady s jejich nejvýraznějším podílem. Na otázku, do jaké míry se tyto rozdíly dají přisoudit vlivu překladatele a do jaké míry jsou pouze motivovány charakterem výchozího textu, může však přinést odpověď až analýza jednotlivých příčin vzniku asymetrie v dané šestici knih.

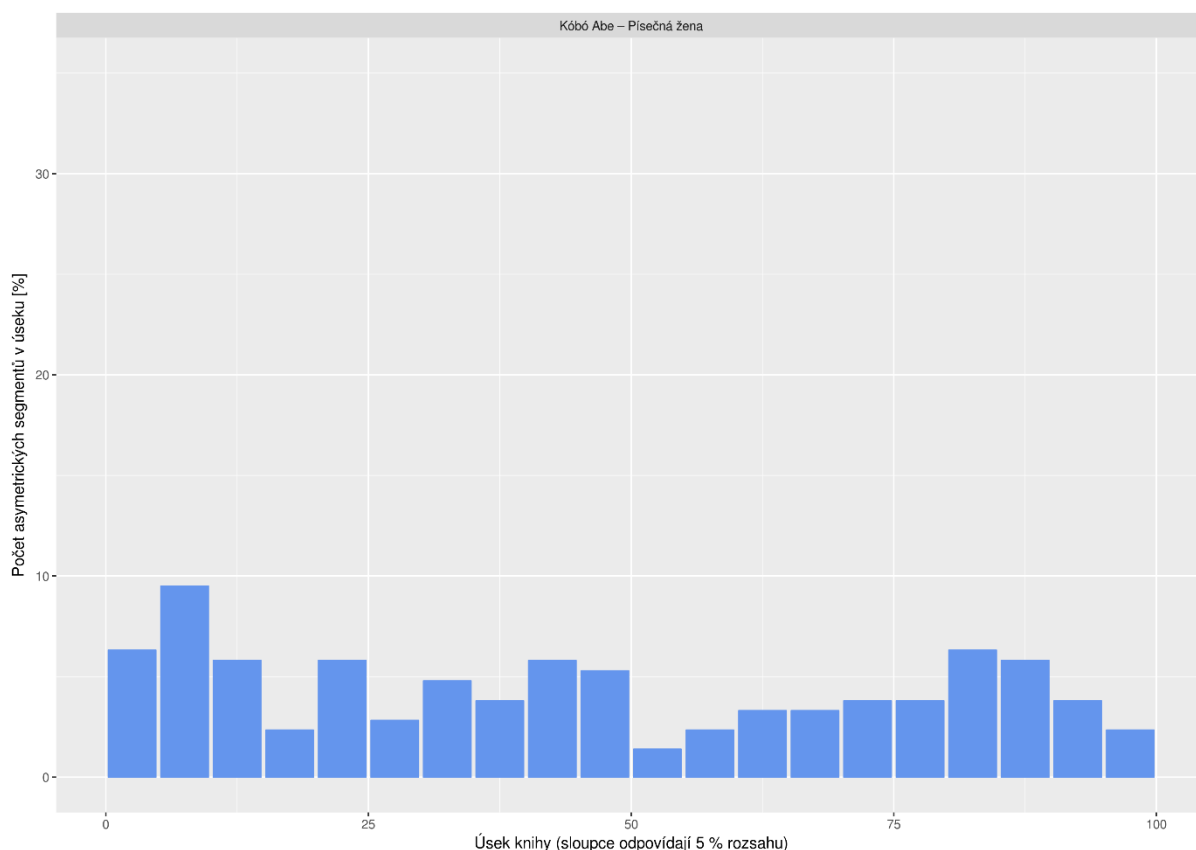
4.1.1 *Písečná žena*

Prvním překladem podrobeným této analýze je *Písečná žena* z roku 1965, text z námi zkoumané šestice překladů výrazně nejstarší (jednotlivé analýzy jsou řazeny dle data publikování od nejstarších po nejnovější). Tato kniha v překladu Miroslav Nováka je dále textem s nejnižším množstvím výskytu asymetrických segmentů, kdy 184 případů asymetrie z celkových 4380 segmentů tvoří pouhých 4,2 % rozsahu. Jejich distribuce je pak znázorněna ve grafu č. 2.

Na základě těchto zjištění lze konstatovat, že Novákův překlad v rámci námi sledovaných textů nejvíce ctí hranice vět a k jejich narušení se uchyluje zpravidla v situacích, kdy je omezen stylistickými pravidly českého jazyka. Více jak čtvrtinu ze všech asymetrických překladů v *Písečné ženě* tak tvoří uvozovací věty (50 výskytů), koncová modalita v nekoncové pozici je příčinou nepoměru ve větách v 15 případech. Výrazně jsou pak v překladu zastoupeny i

¹⁸ Úseky knih, kde se procentuální podíl asymetrie blíží ke 30 % jsou bohaté na dlouhé popisné pasáže, např. v první kapitole (cca 3 % z celého rozsahu knihy) vypravěč popisuje okolí domu, v němž se svou manželkou bydlí. Naopak pasáže s nízkým výskytem asymetrie jsou těchto komplikovaných popisů prostá a lze tak konstatovat, že výrazné odchylky v distribuci asymetrie jsou způsobeny především podobou výchozího textu.

rozdělení souřadných souvětí se slovesy v adverbialním tvaru (23 výskytů) a s přechodníky (12 výskytů). Naopak ke spojení dvou vět, jenž by bylo motivováno snahou zpřehlednit vzájemný vztah dvojice vět přítomných ve výchozím textu, došlo pouze v 17 případech, tedy ve zcela marginálním množství v porovnání s překlady děl Murakami Harukiho (viz později). Současně se v celém souboru asymetrických segmentů nevyskytla ani jedna situace, v níž by nedošlo k přeložení pasáže z originálu.

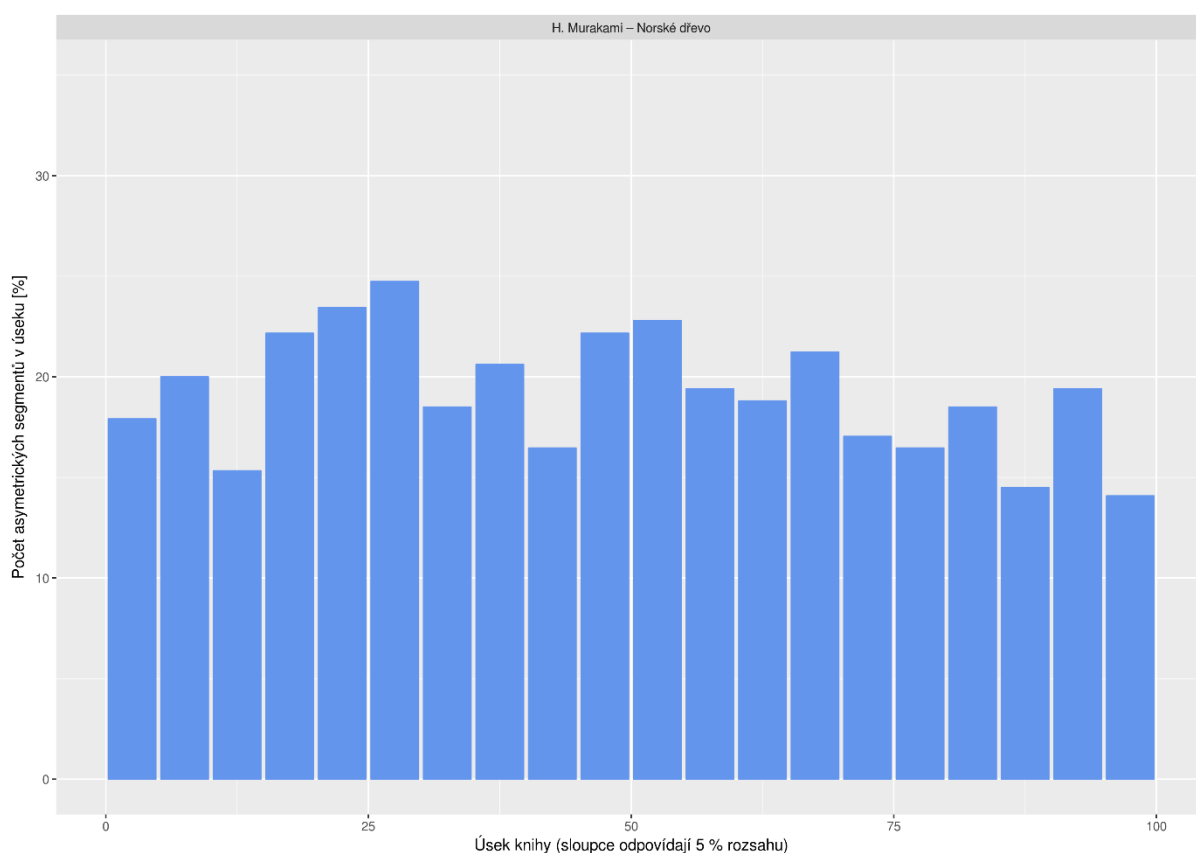
Graf č. 2

3.1.2 *Norské dřevo*

Novela *Norské dřevo* je první ze tří próz Murakami Harukiho v překladu Tomáše Jurkoviče tvořících soubor námi zkoumaných děl. Nabízí se tak přirozeně otázka, zdali nelze v případě textů, jež jsou napsány jedním autorem a přeloženy jedním překladatelem, pozorovat změny v distribuci a příčinách vzniku asymetrických segmentů.

V případě Jurkovičova překladatelského debutu z roku 2002 se asymetrickými ukázalo být celkem 16 % segmentů z celkového množství a jedná se tak o překlad s nejvyšším počtem výskytů asymetrie. Nejčastější příčinou přítomnosti nepoměru v počtu vět jsou ve vzorku čtyř set segmentů situace, v nichž došlo ke spojení dvou vět, aniž by bylo možné identifikovat

konkrétní jazykový prostředek tuto změnu motivující (75 výskytů). Tento jev, jak si ukážeme později, je však nejčastější příčinou vzniku asymetrie i u zbývajících překladů knih tohoto autora a nelze jej tak považovat pouze za typický projev asymetrie u *Norského dřeva*. Takovouto kvalitu je naopak možné přisoudit případům asymetrie, ke které došlo rozštěpením parataktického spojení spojovací partikulí し. 39 výskytů v *Norském dřevě* totiž tvoří více než polovinu z celkových 75 případů tohoto jevu ve zkoumaném vzorku. K rozštěpení souřadného spojení dochází v *Norském dřevě* pravidelně i u jiných parataktických prostředků: 30x u adverbialního tvaru slovesa, 29x u přechodníků a 22x u spojek が a けれど. Ve všech třech případech se pak opět jedná o překlad s nejvyšším počtem těchto asymetrií, byť rozdíl oproti jiným textům již není natolik markantní, jako tomu bylo u spojovací partikule し. Jurkovičův překlad je tak typickou ukázkou vlivu dvou protichůdných tendencí pozorovatelných v japonsko-českých překladech, kdy na straně jedné dochází k oslabování parataktických spojení, která byla ve výchozím textu vyjádřena explicitně, a na straně druhé vznikají nová souřadná souvětí v místech, ve kterých byl vzájemný vztah v originále naznačen pouze implicitně.

Graf č. 3

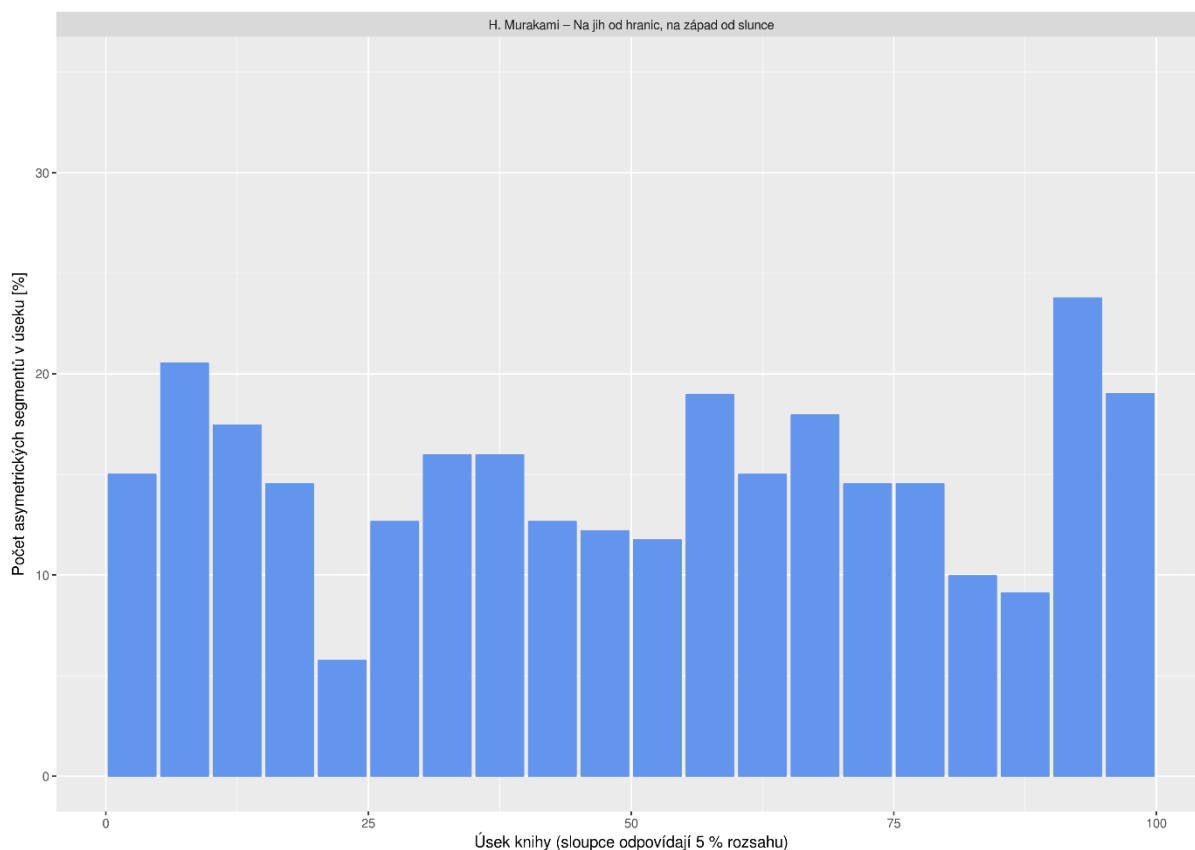
Výrazně jsou zastoupeny i případy asymetrie vzniknuvší rozdělením vět s koncovou modalitou v atypické pozici (21 výskytů), naopak uvozovací věty se jako důvod vzniku asymetrie projevíly v porovnání s *Písečnou ženou* u relativně nízkého počtu segmentů (16 výskytu). Opět je však na místě upozornění, že je nutné přistupovat k těmto zjištěním s rezervovaným odstupem a mít na paměti i možné rozdíly v podobě výchozích textů. Pokud se jedná o prózu s relativně nízkým množstvím dialogů, je zcela logické, že se uvozovací věty nebudou v asymetrických segmentech vyskytovat tak často, jako u překladů děl s výrazným podílem dialogických pasáží. Na druhou stranu u zjištění, že *Norské dřevo* je překladem s jedním z nejvyšších počtů zcela nepřeložených pasáží (29 výskytů), obdobná rezervovanost není nutná. A navíc po přihlédnutí ke skutečnosti, že u řady segmentů z této knihy vyvstala otázka nad správností překladu (viz podkapitoly 3.2.11 a 3.2.7), lze prohlásit, že se co do celkové kvality jedná o překlad minimálně v několika ohledech problematický.

3.1.3 *Na jih od hranic, na západ od slunce*

Pokud budeme sledovat změny ve výskytech jednotlivých jevů v druhém Jurkovičově překladu (novela *Na jih od hranic, na západ od slunce* byla vydána v roce 2004) v porovnání s jeho prvotinou, je nutné v úvodu konstatovat, že se Jurkovičova náchylnost k nepřekládání celých vět ještě prohloubila a z celkových 400 analyzovaných segmentů jich zůstalo nepřeloženo 37. Obdobně posílila i tendence spojovat věty (případy, u nichž nelze jednoznačně určit jazykový prostředek toto spojení motivující), se 104 výskyty se pak jedná nejen o jednoznačně nejdominantnější příčinu vzniku asymetrie v tomto překladu, ale i o více jak čtvrtinu ze 373 výskytů tohoto jevu v celém sledovaném vzorku. V porovnání s *Norským dřevem* pak zcela nově tvoří výrazné procento asymetrických segmentů i případy spojení vět s demonstrativy „typu *so*“ (46 výskytů), se spojkami *そして* (36 výskytů) a se spojkami *しかし* či *でも* (33 výskytů). Naopak lze pozorovat oslabení vlivu štěpení parataktických spojení na vznik asymetrie, ta se u segmentů se souřadně spojenými hlavními větami objevuje pouze ve 36 případech. Obdobně utlumený je i vliv uvozovacích vět, které se stejně jako u *Norského dřeva* ukázaly být příčinou vzniku asymetrie pouze u zanedbatelných 16 případů.

Při přímém srovnání asymetrie v překladech *Norského dřeva* a novely *Na jih od hranic, na západ od slunce* lze tak na jedné straně pozorovat vliv identických jazykových prostředků, na straně druhé však lze poukázat i na několik rozdílů. Pro jednoznačnější odpovědi je tak nezbytný výzkum, jenž by sledoval konkrétní jazykové prostředky i v symetrických

segmentech; klíčové je především potvrdit či vyvrátit, zdali jsou výkyvy v jednotlivých typech asymetrií (obzvlášť v případě textů od stejného autora i překladatele) způsobeny nižší frekvencí výskytu sledovaného jazykového prostředku v konkrétním textu, nebo zdali nelze příčinu těchto výkyvů hledat ve změně překladatelské strategie, se kterou k danému jevu překladatel přistupuje.

Graf č. 4

Co do celkového počtu asymetrických segmentů je u *Na jihu od hranic, na západ od slunce* v porovnání s *Norským dřevem* pozorovatelný lehký pokles, jejich podíl tvoří 12,8 %. Distribuce těchto segmentů je pak znázorněna ve grafu č. 4.

3.1.4 *Kafka na pobřeží*

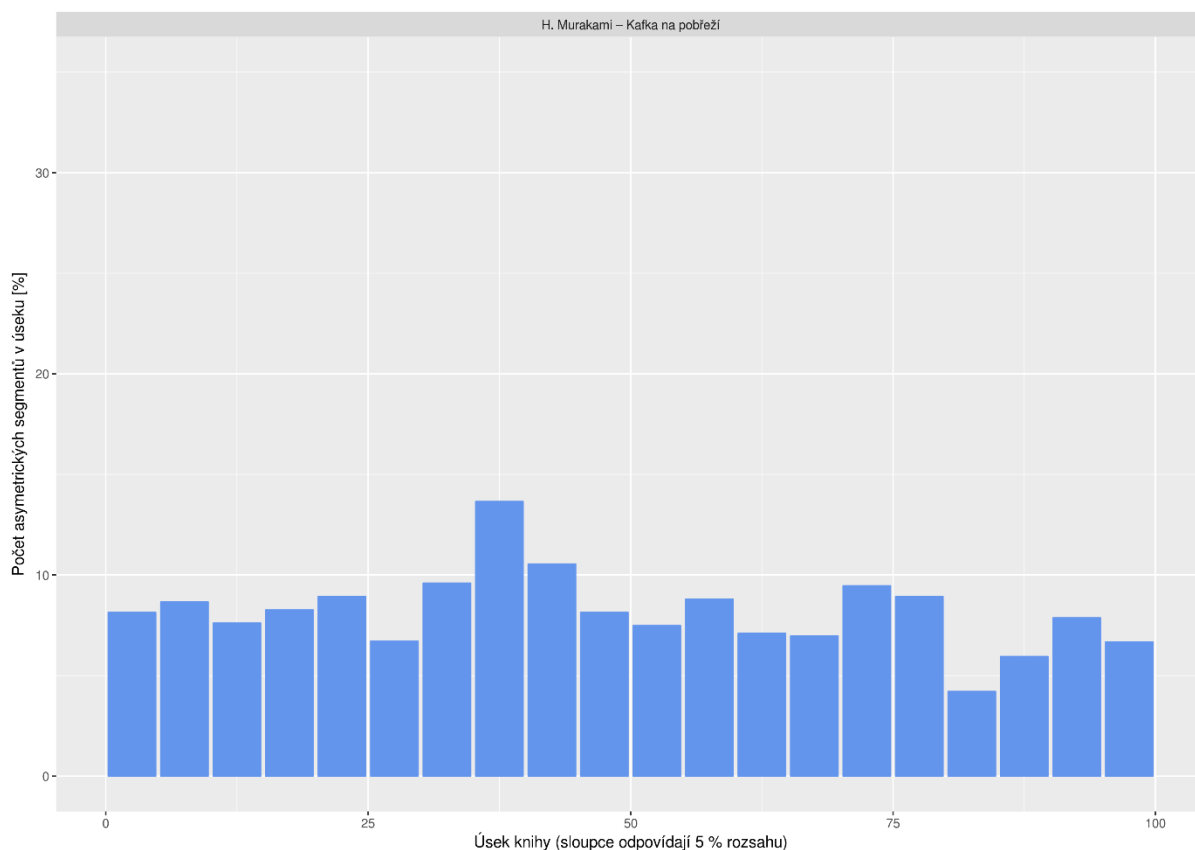
V případě *Kafky na pobřeží* z roku 2006, posledního textu v námi sledované trojici próz Murakami Harukiho v překladu Tomáše Jurkoviče, je pokles v procentuálním zastoupení asymetrických segmentů v porovnání s předchozími překlady mnohem výraznější – jedná se o 7,5 % ze všech segmentů. Z absolutních čísel (1342 asymetrických segmentů z celkových 17808) by tak šlo nabýt dojmu, že s nabytými zkušenostmi se Jurkovičovy překlady staly

přesnějšími a že více ctí hranice vět výchozího textu. Při pohledu na konkrétní příčiny asymetrie se však lze opět setkat se stejnými jevy, které byly přítomny již ve dvojici předchozích překladů.

Ani překlad *Kafky na pobřeží* tak není zcela prost nepřeložených větných úseků (23 výskytů), jazykovými prostředky nemotivovaných větných spojení (92 výskytů) či rozdělených souřadných spojení (68 výskytů). Jediným novým výraznějším trendem ve vzniku asymetrie je pouze svévolné nakládání s částicemi, kdy na jedné straně dochází k jejich navazování na větu přílehlou (22 výskytů) a na straně druhé k jejich osamostatňování (18 výskytů). Poslední výraznější příčinou motivující přítomnost asymetrie jsou pak nepřekvapivě uvozovací věty (25 výskytů).

Vzájemné srovnání trojice Jurkovičových překladů tak sice přináší podnětná zjištění, zároveň nás ale nutí se ptát, do jaké míry jej lze při absenci dalšího výzkumu považovat za směrodatné. Co se samotných zjištění týče, zdá se, že v závěru předchozí kapitoly diskutovaná protichůdná tendence vytvářet a štěpit paratactická spojení, se u této trojice překladů projevuje velmi výrazně, a dalo by se proto uvažovat, že se jedná o typický znak Jurkovičových překladů. Jelikož se však tato tendence projevuje i v překladu *Kroniky ptáčka na klíček* (viz podkapitola 3.1.5), je nutné uvažovat i variantu, že jde o důsledek obecnější překladatelské strategie, se kterou překladatele přistupují k Murakamiovým textům.

Dalším problematickým bodem, u kterého se za současného stavu nelze dobrat jednoznačného závěru, je otázka, jakým způsobem interpretovat jasně pozorovatelný trend, kdy pozdější Jurkovičovy překlady mají nižší hodnoty procentuálního zastoupení asymetrických segmentů než jeho dřívější práce. Lze přisoudit příčinu tohoto trendu nabytým zkušenostem u překladatele (jak se samotným překládáním, tak se stylem autora)? Nebo je nutné brát přítomnost stále stejných příčin asymetrie, pouze s nižším počtem celkového výskytu, jako signál, že se Jurkovičova překladatelská strategie, s kterou k textům přistupuje, zásadněji nemění, a dochází pouze k oslabování jejího vlivu na výsledný produkt? Nelze samozřejmě opomenout ani variantu, že se v textu *Kafky na pobřeží* jazykové jevy motivující asymetrii vyskytují méně často než u jiných textů, a pokles v počtu asymetrických segmentů je proto nutné hledat v charakteru výchozího textu, a ne v osobě překladatele.

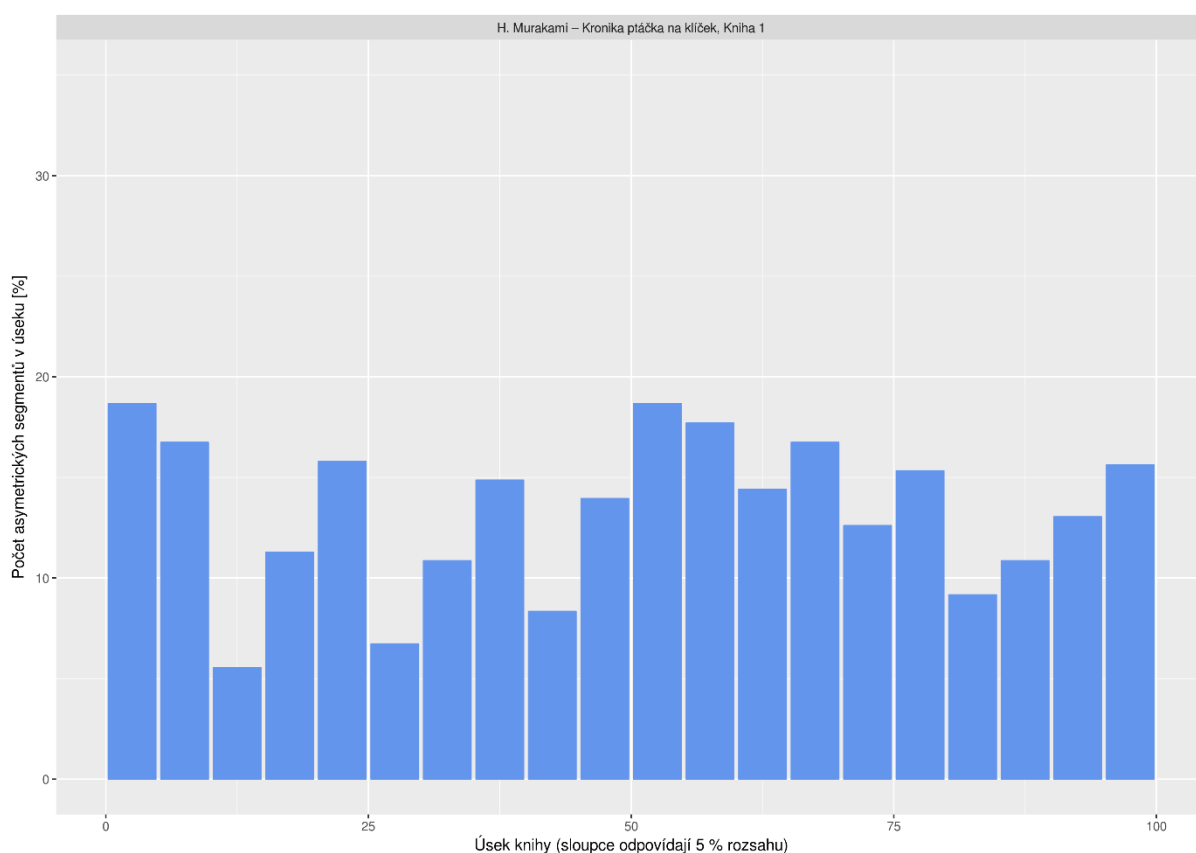
Graf č. 5

3.1.5 Kronika ptáčka na klíček

Poslední prózou v námi sledovaném souboru děl, jejímž autorem je Murakami Haruki, je *Kronika ptáčka na klíček* z roku 2014. O překlad tohoto románů se, na rozdíl od přechozí trojice próz, postarala Klára Macúchová a nabízí se nám tak jedinečná možnost srovnat podobu asymetrických segmentů u textů stejného autora, ale s rozdílným překladatelem. Co do celkového počtu asymetrických segmentů se pak jedná o překlad s relativně vyššími hodnotami, nepoměr v počtu vět lze pozorovat u 11,6 % ze všech segmentů (viz graf č. 6).

Příčinou asymetrie v analyzovaném vzorku 400 segmentů s největším počtem výskytu je opět jako v případě Jurkovičových překladů spojování vět, u nichž nelze určit konkrétní jazykový prostředek iniciující toto sloučení (77 výskytů). Asymetrie vzniklá v důsledku rozdělení parataktického spojení se pak objevila celkem 59x, výrazně jsou zastoupeny i případy sloučení vět se spojkami *そして* a *でも* v iniciální pozici (18 a 35 výskytů). Co se týče asymetrie zapříčiněné normalizační tendencí, tak koncová modalita v nekoncové pozici se vyskytla v 9 segmentech, uvozovací věty pak byly shledány příčinou u 24 segmentů. Pokud bychom měli hledat typ asymetrie, jenž je příznačný pouze pro překlad *Kroniky ptáčka na klíček*, je jím

bezesporu štěpení podmínkových vět s partikulí と. 18 případů této asymetrie z překladu Macúchové tvoří výraznou část ze 49 výskytů tohoto jevu v celém vzorku.

Graf č. 6

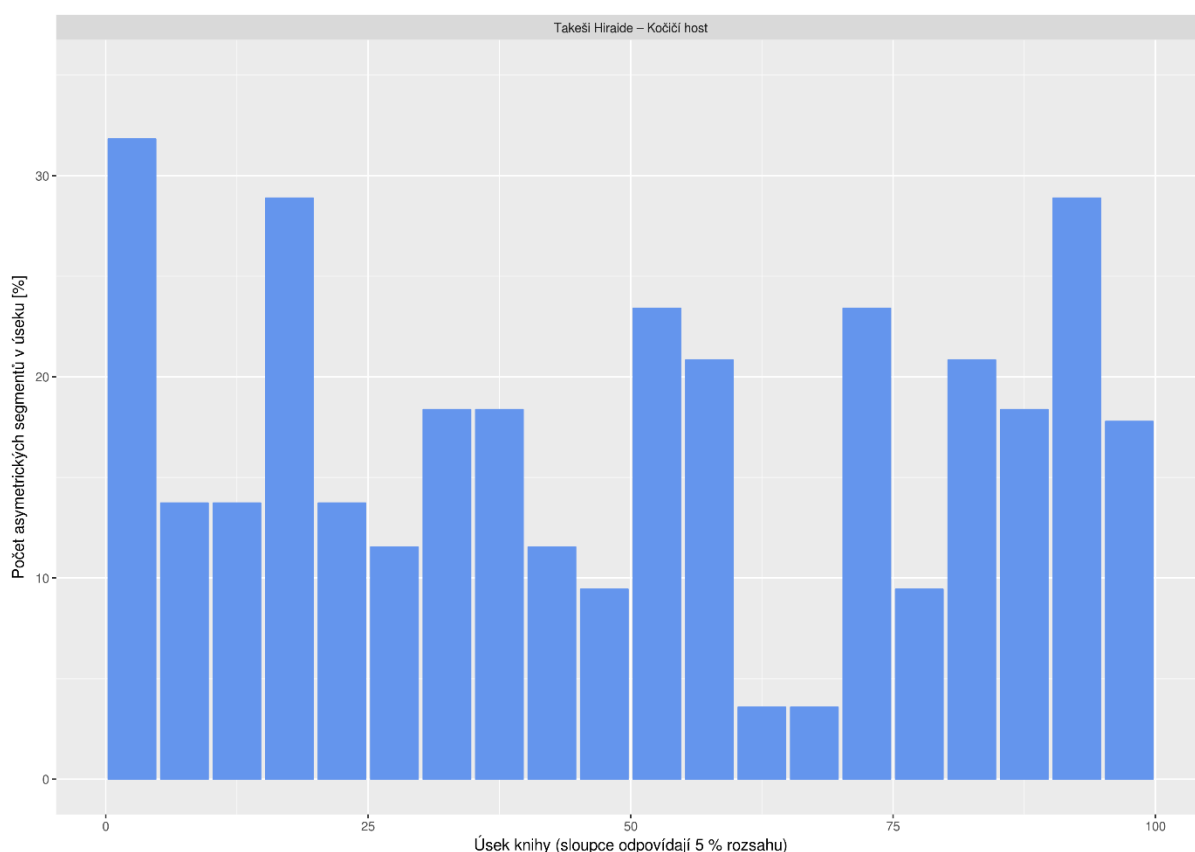
V konečném součtu se však podoba asymetrie v překladech Jurkoviče a Macúchové příliš neliší, a jedná se tak dle mne o potvrzení v úvodu kapitoly nastíněného předpokladu, že u knih jednoho autora lze předpokládat nižší divergenci v příčinách vzniku asymetrie.

3.1.6 *Kočíčí host*

Přehled jednotlivých překladů a typů příčin asymetrie v nich se objevujících uzavírá překlad novely Takeši Hiraideho *Kočíčí host*. Práce na překladu se zhostila Anna Křivánková a kniha byla publikována v roce 2016. Jak již bylo zmíněno dříve, jedná se o překlad s nejvýraznějšími výkyvy v distribuci asymetrických segmentů (viz graf č. 7), se 14,2 % asymetrických segmentů pak co do tohoto počtu zaujímá v námi sledované šestici knih druhé místo za *Norským dřevem*.

Před samotným rozbořením jednotlivých jevů motivujících přítomnost asymetrie je dle mne nutné zmínit, že výchozí text je lyrickou prózou bohatou nejen na metaforická vyjádření,

ale i na dlouhá a složitá souvětí. Není proto překvapivé, že nejčastějšími příčinami asymetrie se ukazují být ty případy, kdy je rozdělení či spojení vět motivováno snahou zpřehlednit komplexní konstrukce přítomné v originále. Vliv simplifikační překladové univerzálie lze tak pozorovat nejen v případě rozdělení souřadně spojených hlavních vět (37 případů), ale i u překladů vedlejších vět přívlastkových (10 případů) a vedlejších vět podmínkových (10 případů). Obdobně lze přistupovat i ke 31 případům spojení vět, u kterého lze předpoklad, že jejich sloučení bylo provedeno s cílem vyjasnit jejich vzájemný vztah, jenž byl ve výchozím textu pouze naznačen. Co se týče typických projevů normalizace, v překladu *Kočičího hosta* nehrají zásadnější roli, jak případy koncové modalita v atypické pozici, tak uvozovací věty se v rámci 164 výskytů asymetrie objevily 8x.

Graf č. 7

4.2 Shrnutí

Pokud bychom měli pojmenovat nejzásadnější zjištění plynoucí z rozboru předloženého v této kapitole, bylo by jím patrně uvědomění si limitů naší zkoumaného vzorku. Při absenci možnosti srovnat překlady *Písečné ženy* a *Kočičího hosta* s jinými překlady od stejného autora či alespoň překladatele, lze výsledky jejich rozborů vnímat pouze izolovaně a samotná

konstatování, že Novákův překlad *Písečné ženy* je textem s výrazně nejnižším počtem asymetrických segmentů a že se Křivánková v *Kočičím hostovi* vyrovnává s komplikovaným výchozím textem pomocí různých zjednodušujících a zpřehledňujících překladů, neprozradí o vlivu překladatelů na vznik asymetrie příliš mnoho. Respektive bylo by unáhlené klonit se k závěru, že Novákův překlad je jednoznačně lepším než ten Křivánkové. Nelze totiž vyloučit variantu, že by i potenciální Novákův překlad *Kočičího hosta* obsahoval výrazné množství asymetrických pasáží, a vice versa.

Odpovědi na otázky položené v úvodu kapitoly lze tak hledat především u čtyř překladů próz z pera Haruki Murakamiho. Jako vhodný referenční bod lze využít *Kroniku ptáčka na klíček*, její srovnání s Jurkovičovými překlady nám potvrzuje domněnku, že autor a jeho styl jsou výraznými faktory ovlivňující složení jazykových jevů vyskytujících se v asymetrických segmentech. Na základě zbývajících tří překladů a v nich pozorovatelné sestupné tendence u celkového počtu asymetrických segmentů lze pak předpokládat vliv zkušeností překladatele na výsledném množství výskytů asymetrie. Jak již ale bylo rozvedeno v podkapitole 4.1.4, k vyřčení jednoznačného závěru chybí potřebná data. Za současného stavu výzkumu lze tak za jediné nezpochybnitelné případy asymetrie zapříčiněné vlivem překladatelem považovat ty situace, ve kterých je opomenuta celá pasáž z výchozího textu či ve kterých lze daný překlad označit za nepřesný či chybný.

Závěr

Jelikož jsem výsledky své analýzy podrobně shrnul již v závěrech jednotlivých kapitol (viz 3.4 a 4.2), tento prostor bych rád věnoval jak zhodnocení, do jaké míry se podařilo potvrdit v úvodu práce stanovené teze, tak i krátkému výhledu do budoucna. Během samotné analýzy asymetrických segmentů totiž vyplynulo na povrch několik jevů, jež by si dle mne zasloužily svůj vlastní detailnější výzkum.

Z trojice předpokladů, s nimiž bylo ke zkoumanému vzorku od samotného počátku přístupováno, se podařilo bezpečně potvrdit první dvě; opravdu lze lokalizovat konkrétní jazykové prostředky a situace motivující asymetrické překlady a opravdu lze jmenovat několik tendencí, u nichž je možné uvažovat jejich všeobecnou platnost ve všech japonsko-českých překladech. Těmito tendenci ale nejsou myšleny pouze projevy konkrétních překladových univerzálií, u nichž se dala nějaká míra přítomnosti očekávat (s ohledem na jejich „univerzálnost“), lze mezi ně řadit i jasně pozorovatelný sklon k vytváření komplexnějších konstrukcí na straně jedné a sklon k rozdělování a zjednodušování obdobných konstrukcí na straně druhé. Třetí z tezí zmíněných v úvodu, jež předpokládala vliv překladatele na vznik asymetrie, se pak podařilo potvrdit pouze částečně a jak již bylo řečeno v podkapitole 4.2, pro jednoznačnější závěry je nezbytný další výzkum.

Toto konstatování ostatně platí pro celou práci, kterou je tak dle mne nutné brát především jako úvod k celé problematice asymetrie větných úseků. V budoucnu se však nenabízí pouze výzkum, jenž by tento jev sledoval na širším vzorku a u překladů v opačném směru, přínosnými se zdají být i analýzy, které by se zaměřily na dílčí otázky, jež v průběhu výzkumu vyvstaly. Lze si tak např. představit detailnější pohled na případy, u nichž dochází ke spojování, aniž by šlo jednoznačně určit jazykový prostředek toto sloučení motivující, či práci věnující se parataxi v češtině a japonštině jako takové.

Data dostupná v paralelním česko-japonském korpusu pak samozřejmě nabízí potenciálních témat mnohem více, a nelze tak tomu projektu přát nic jiného, než aby v následujících letech jenom rostl. Ostatně pokud budu parafrázovat v první kapitole zmíněná slova Mony Bakerové, právě rozsáhle elektronické korpusy se zdají být oním ideálním nástrojem pro bližší pochopení rozdílů mezi češtinou a japonštinou.

Seznam použité literatury:

- Bakerová, M.: A corpus-based view of similarity and difference in translation. *International Journal of Corpus Linguistics* 9, 2004, č. 2.
- Bakerová, M.: Corpus Linguistics and Translation Studies: Implications and Applications. in *Text and Technology: In honour of John Sinclair*, Ed. M. Bakerová, G. Francisová a E. Tognini-Bonelliová. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1993.
- Bakerová, M.: Corpus-based Translation Studies: The Challenges That Lie Ahead. in *Terminology, LSP and Translation*, Ed. H. Somers. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1996.
- Baumgartenová, N., Meyer, B., Özçetinova, D.: Explicitness in translation and interpreting: A critical review and some empirical evidence (of an elusive concept). in *Across Languages and Cultures* 9, 2008, č. 2.
- Becher, V.: Explicitation and implicitation in translation. Hamburg, 2011. Dizertační práce. Universität Hamburg.
- Bernardiniová, S.: Collocations in Translated Language. Combining parallel, comparable and reference corpora. Příspěvek přednesený na konferenci Corpus Linguistics. Lancaster, 2008.
- Blum-Kulková, S.: Shifts of cohesion and coherence in translation. in *Interlingual and Intercultural Communication*, Ed. J. Housová a S. Blum-Kulková. Tübingen: Gunter Narr, 1986.
- Daneš, F., Hlavsa, Z., Grepl, M.: *Mluvnice češtiny 3*. Praha: Academia, 1986.
- Hansenová, C. F.: Informational density and translation, with special reference to German – Norwegian – English. in *Corpora and Cross-linguistic Research*, Ed. S. Johansson, S. Oksefjellová. Amsterdam/ Atlanta: Rodopi, 1998.
- Horchová, E., Reich, I.: On “Article Omission” in German and the “Uniform Information Density Hypothesis”. in *Proceedings of the 13th Conference on Natural Language Processing (KONVENS 2016)*, Ed. S. Dipperová, F. Neubarth, H. Zinsmeister. Bochum: Bochumer Linguistische Arbeitsberichte, 2016.
- Chlumská, L.: *Překladová čeština a její charakteristiky*. Praha: 2015. Dizertační práce. Univerzita Karlova.
- Fišer, Z.: Překlad jako kreativní proces: Teorie a praxe funkcionalistického překládání. Brno: Host, 2009.
- Kamenická, R.: Defining explicitation in translation. in *Brno studies in English* 33, 2006, č. 1.
- Klaudyová, K.: The Asymmetry Hypothesis in Translation Research. in *Translators and Their Readers*, Ed. R. Dimitriu, M. Shlesingerová. Brussels: Les Editions du Hazard, 2008.
- Klaudyová, K., Károlyová, K.: Implicitation in translation: Empirical evidence for operational asymmetry in translation. in *Across Languages and Cultures* 6, 2005, č. 1.
- Konšalová, P.: *Explicitnost a explicitace v překladu*. Praha: 2006. Diplomová práce. Univerzita Karlova.

Laviosová, S.: *Corpus-based Translation Studies: Theory, Findings, Applications*. Amsterdam/New York: Rodopi, 2002.

Laviosová, S.: Corpus-based translation studies 15 years on: Theory, findings, applications. in *SYNAPS: A Journal of Professional Communication* 24, 2010, č.1.

Linkeová, A., Nussbaumer, M.: Konzepte des Impliziten: Präsuppositionen und Implikaturen. in *Text-und Gesprächslinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*, Ed. K. Brinkerová: Berlin/New York: Walter de Gruyter, 2001.

Mamkjaerová, K.: Punctuation in Hans Christian Andersen's stories and in their translation into English. in *Nonverbal Communication and Translation: New Perspectives and Challenges in Literature, Interpretation and the Media*, Ed. M. T. Sánchez Nieto. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1997.

Mayová, R.: Sensible Elocution: How Translation Works in & upon Punctuation. in *The Translator* 3, 1997, č. 3.

Nádvorníková, O.: Parallel Corpus in Translation Studies: Analysis of Shifts in the Segmentation of Sentences in the Czech-English-French Part of the InterCorp Parallel Corpus. in *Language Use and Linguistic Structure*. Ed. J. Emonds, M. Janebová. Olomouc: Palacký University Olomouc, 2017.

Nádvorníková, O., Šotolová, J.: Za hranice věty: analýza změn v segmentaci na věty v překladových textech na základě francouzsko-českého paralelního korpusu. in *Jazykové paralely*, Ed. A. Čermáková, L. Chlumská, M. Malá. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016.

Nihongo kidžutsu bunpó kenkjūkai: *Gendai nihongo bunpó 6: Daidžúičibu, fukukubun*. Tokio: Kurušio šuppan, 2008.

Olohanová, M.: *Introducing Corpora in Translation Studies*. London/New York: Routledge, 2004.

Olohanová, M., Bakerová, M.: Reporting that in translated English. Evidence for subconscious processes of explicitation?. in *Across Languages and Cultures* 1, 2000, č. 1.

Pagnoulleová, Ch.: Traduire les points et les virgules. in *Correct/incorrect*, Ed. M. Ballardová, C. Pineira-Tresmontantová. Arras: Artois Presses Université, 2004.

Papaiová, V.: Explicitation: A universal of translated text?. in *Translation universals: Do They Exist?*. Ed. A. Mauranonová. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2004.

Routledge Encyclopedia of Translation Studies, 2nd edition. Ed. M. Bakerová, G. Saldanhová. London: Routledge, 2008.

Séguinotová, C.: Pragmatics and the Explicitation Hypothesis. in *La traduction et son public* 1, 1988, č. 2.

Siaová, J.: *Normalization in Translation: Corpus-based Diachronic Research into Twentieth-century English-Chinese Fictional Translation*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2014.

Solfjeld, K.: Sententiality and Translation Strategies German-Norwegian. in *Linguistics* 34, 1996, č.1.

Sugito, S.: Gengokódó ni cuite no kimarikotoba, in *Nihongogaku* 8, 1989, č. 2.

Stubbs, M.: *Text and Corpus Analysis: Computer-Assisted Studies of Language and Culture*. Oxford: Blackwell, 1986.

Toury, G.: Probabilistic Explanations in Translation Studies: Welcome as they are, would they qualify as universal?.in *Translation universals: Do They Exist?*. Ed. A. Mauranonová. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2004.

Vanderauwerová, R.: *Dutch Novels Translated into English: The Transformation of a "Minority" Literature*. Amsterdam: Rodopi, 1985.

Vehmas-Lehtová, I.: *Quasi-correctness: A critical study of Finnish Translations of Russian journalistic texts*. Helsinki: 1989. Disertační práce. University of Helsinki.